

Specifika výchovného procesu v dětských domovech

Milena Pálková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Milena PÁLKOVÁ**
Osobní číslo: **H118223**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Specifika výchovného procesu v dětských domovech**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu **IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009)**. Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na vymezení DD jako výchovné instituce, legislativu, historii dětských domovů;
- na typologii dětských klientů, příčiny a následky umístění dětí do dětských domovů ;
- na specifika výchovy, programy rozvoje osobnosti dítěte, práci vychovatelů, denní režim.

Součástí práce bude empirické šetření a eventuálně realizovaný výzkum zaměřený na výchovný proces v dětských domovech.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č. 109/2002 Sb., O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

HRDLIČKOVÁ, Vlasta. Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech. Praha : SPN, 1987.

MATĚJČEK, Z. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Praha: Grada, 2005.

MATOUŠEK, O. Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995.

ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J., Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

VOCILKA, Miroslav. Dětské domovy v České republice : (charakteristika jednotlivých dětských domovů). Praha : Aula, 1999.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PaedDr. Slavomír Laca, PhD.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

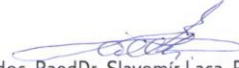
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

MILENA PÁLLOVÁ
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 14.2.2014

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávající zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce počítovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Záměrem bakalářské práce je nastínit problematiku ústavní výchovy a především specifika výchovného procesu v dětských domovech a jeho vliv na osobnost dětských klientů.

První kapitola vymezuje dětský domov jako výchovnou instituci. Druhá kapitola popisuje specifika výchovného procesu v dětských domovech. Ve třetí kapitole uvádím vliv výchovy na utváření osobnosti dítěte. Ve čtvrté kapitole se zabývám případovou studií a rozhovory s klienty dětského domova. Cílem výzkumu je zjistit vliv výchovného procesu na utváření osobnosti klientů v podmínkách dětského domova. Pátou kapitolou uzavírám teoretickou a praktickou část návrhy a opatření.

Klíčová slova: Dětský domov, výchovný proces, výchova, dítě, rodina, ústavní výchova, vychovatel.

ABSTRACT

The intention of this bachelor thesis is to outline the problems of institutional care and especially the specifics of the educational process in children's home and its impact on children's personality clients.

The first chapter defines the children's home as an educational institution. The second chapter describes the specifics of the educational process in children's home. In the third chapter I present the influence of education in shaping a child's personality. The fourth chapter deals with case studies and interviews with clients children's home. The aim of the research is to investigate the influence of the educational process in shaping the personality of clients in conditions of the children's home. The fifth chapter closes with a theoretical and practical part of proposals and measures.

Keywords: Children's home, Educational process, Education, child, family, Constitutional Education, educator.

Motto:

„Výchova dětí je nejsvětější a nejzodpovědnější úlohou člověka, úlohou, která předpokládá největší moudrost, nejjemnější takt a nevyčerpatelnou trpělivost. Láska splní všechny tyto podmínky. Proto chceš-li dítě vychovat, jdi cestou lásky.“

Orison Sweet Marden

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné. Ve znění: Specifika výchovného procesu v dětských domovech.

V Brně 23. dubna 2014

Milena Pálková

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 VYMEZENÍ DĚTSKÉHO DOMOVA JAKO VÝCHOVNÉ INSTITUCE	10
1.1 LEGISLATIVA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	11
1.2 TYPOLOGIE DĚTSKÝCH DOMOVŮ	13
1.3 HISTORIE DĚTSKÝCH DOMOVŮ	14
1.4 PŘÍČINY UMÍSTĚNÍ DĚTÍ DO DĚTSKÝCH DOMOVŮ.....	15
2 SPECIFIKA VÝCHOVY V DĚTSKÝCH DOMOVECH.....	17
2.1 ÚKOLY A CÍLE VÝCHOVY	17
2.2 VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI.....	19
2.3 OSOBNOST VYCHOVATELE	21
2.4 ORGANIZACE DĚTSKÝCH DOMOVŮ	23
2.5 ODCHOD KLIENTŮ Z DĚTSKÉHO DOMOVA.....	25
3 VLIV VÝCHOVY NA UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE.....	27
3.1 ČINITELÉ VÝVOJE OSOBNOSTI DÍTĚTE.....	27
3.2 RIZIKA VE VÝVOJI OSOBNOSTI.....	28
3.3 OSOBNOST KLIENTŮ DĚTSKÝCH DOMOVŮ	30
3.4 RIZIKA ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	36
4.1 KAZUISTIKA 1	36
4.1.1 Shrnutí kazuistiky.....	51
4.1.2 Rozhovor	53
4.2 KAZUISTIKA 2	54
4.2.1 Shrnutí kazuistiky.....	58
4.2.2 Rozhovor	59
4.3 KAZUISTIKA 3	60
4.3.1 Shrnutí kazuistiky.....	64
4.3.2 Rozhovor	64
4.4 VYHODNOCENÍ ROZHovorŮ	65
4.5 ZÁVĚR VÝZKUMU	66
5 NÁVRHY A OPATŘENÍ	67
5.1 NEDOSTATKY VE VÝCHOVNÉM PROCESU V DĚTSKÝCH DOMOVECH.....	67
5.2 SUPERVIZE V DĚTSKÝCH DOMOVECH.....	69
ZÁVĚR	71
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	72
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	75
SEZNAM PŘÍLOH.....	76

ÚVOD

Tématem bakalářské práce je výchovný proces v dětských domovech. Vybrané téma jsem ne zvolila náhodně. Pracuji jako vychovatelka v dětském domově a vnímám, jak důležité je správné vedení výchovného procesu v těchto institucích pro zdravý vývoj jejich klientů. To, že dětské domovy nemohou nahradit milující rodinu, je zcela jasný fakt, mohou však dětem poskytnout zázemí, péči a adekvátní výchovu, která byla v jejich biologické rodině zásadně narušena a zanedbána. Domnívám se, že tato problematika je hodna zkoumání, neboť ústavní výchova je značně zavržovanou formou náhradní péče. Každá mince má však dvě strany a nelze označit výchovu v dětském domově jako za jednoznačně negativní. Ráda bych předem upozornila, že do dětského domova nejsou děti umísťovány bezdůvodně. Soud musí mít pro umístění dítěte do ústavní výchovy vždy závažný důvod a přední snahou orgánu sociálně-právní ochrany dětí je najít dítěti vhodnou náhradní rodinnou péči. Pokud to však není možné a veškeré snahy o umístění dítěte do náhradní rodinné péče selhaly, teprve pak přichází na řadu ústavní výchova, avšak až jako krajní řešení.

Cílem práce je popsat výchovný proces a jeho specifika v dětských domovech, jeho vliv na osobnost dětských klientů a důležitost při osvojování dovedností a znalostí pro další vývoj a praktické využití v samostatném životě klientů.

V teoretické části bakalářské práce se zaměřuji na vymezení dětského domova jako výchovné instituce, jeho historii, legislativu, typologii dětských domovů a nejčastější příčiny umístění dětí. Dále popisuji specifika výchovy v dětských domovech, její cíle a úkoly, osobnost vychovatelů, organizaci a průběh odchodů klientů. Rovněž se zabývám vlivem výchovy na utváření osobnosti, činiteli a riziky jejího vývoje, popisuji typické osobnostními charakteristiky ústavních klientů a v neposlední řadě uvádím rizika ústavní výchovy.

V praktické části se zabývám kvalitativním výzkumem a případovou studií 3 klientů dětského domova, kteří byli rodičům odebráni pro hrubé zanedbávání výchovy a péče. Výzkum je zaměřen na analýzu jejich vývoje v podmínkách dětského domova. Výzkumné šetření je doplněno rozhovory a následně shrnuto a ukončeno závěrem. Výzkum je realizován v Soukromém dětském domově - Holeje. Teoretickou a praktickou část uzavírám návrhy a opatřeními, ve kterých se vyjadřuji k nedostatkům ve výchovném procesu v dětských domovech a navrhuji opatření v podobě supervizí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ DĚTSKÉHO DOMOVA JAKO VÝCHOVNÉ INSTITUCE

„Jestliže dítě ztratilo svou vlastní rodinu, je třeba zajistit, pokud je to možné, rodinu náhradní. Získá ji buď v přirozené rodině osvojením nebo individuální pěstounskou péčí nebo v umělé rodině: umístěním dítěte do rodinné buňky či rodiny v dětské vesničce, popřípadě ve skupině dětského domova rodinného typu.“ (Dunovský, 1986, s. 20)

Dětské domovy spadají do systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, které zřizuje a spravuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Jedná se o státní nebo soukromé instituce zbudované pro výchovu, vzdělávání a péči o děti ve věku od 3 do 18 let, v případě přípravy na budoucí zaměstnání do věku 26 let. Ústavní výchovu v dětském domově nařizuje soud dle §971 zákona č. 89/2012 Sb., a to u dětí, kde selhala rodičovská péče, je vážně ohrožen jejich zdravý vývoj a nemohou být umístěny v náhradní rodině. Do dětského domova jsou umísťovány zejména děti, které nemají závažné poruchy chování.

V těchto výchovných institucích je vykonávána veškerá komplexní a nepřetržitá péče o děti. Jedná se zejména o pedagogické vedení, ubytování, stravování a v neposlední řadě i o uspokojování citových a psychických potřeb dítěte. Péče mimo jiné zahrnuje potřebné vybavení, kompetentní personál, řádnou organizaci s přihlédnutím k osobním potřebám jedince. Kromě dětského domova spadají do školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy další instituce:

Diagnostický ústav

Diagnostické ústavy přijímají děti zpravidla ke komplexnímu diagnostickému vyšetření a na základě tohoto vyšetření je blíže určen problém dítěte, které je posléze umístěno do odpovídajícího zařízení. Diagnostický ústav plní také funkci azylu pro děti na útěku od rodiny a dle potřeb dítěte plní úkoly: diagnostické, terapeutické, výchovné, sociální, organizační, koordinační.

Na základě komplexní diagnostiky je na každé dítě v zařízení vypracovaná komplexní diagnostická zpráva, která specifikuje výchovné a vzdělávací potřeby a navrhuje plán rozvoje osobnosti a umísťuje dítě do školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, které poskytuje péči dlouhodobou: dětského domova, dětského domova se školou, výchovného ústavu (Mühlpachr, 2010).

Dětský domov se školou

Je zařízení určené dětem ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky s nařízenou ústavní výchovou pro poruchy chování, přechodnou či trvalou duševní chorobu nebo pro jedince s uloženou ochrannou výchovou, dále nezletilým matkám, mají-li závažné poruchy chování. Dětské domovy se školou se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a pro děti s uloženou ochrannou výchovou. Nemůže-li dítě po ukončení povinné školní docházky nastoupit do školy mimo dětský domov se školou nebo nenastoupí-li do zaměstnání, je dítě umístěno do výchovného ústavu.

Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou. Při výchovných ústavech se zřizují ZŠ, ZŠ speciální a mohou i SŠ (Zákon č.109/2002 Sb.).

1.1 Legislativa ústavní výchovy

Organizace dětských domovů, veškerá činnost i postupy práce vycházejí z platných právních předpisů. Pro všechny pracovníky dětského domova i ty, kteří v této oblasti působí, je orientace v legislativě, znalost a dodržování právních norem, nezbytná.

V této kapitole uvádím nejdůležitější zákony a vyhlášky, které souvisejí s činností dětských domovů.

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod - jsou zde ukotvena lidská práva ohrožených dětí a záruka jejich ochrany.

Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte - úmluva, která zavazuje stát o zajištění všech opatření k ochraně dětí ve všech oblastech: správní, zákonodárné, sociální i výchovné, které vedou k zabránění zanedbávání, zneužívání a vykořisťování dětí.

Rodinné právo, které se stalo s účinností od 1. ledna 2014 součástí Občanského zákoníku **č. 89/2012 Sb.**, upravuje poměr mezi rodiči a dětmi, řeší osvojení, zvláštní opatření při výchově dítěte, poručenství, opatrovnictví, svěření dítěte do péče jiné osoby,

pěstounství a jiné formy náhradní péče o dítě. V§971 - §975 je řešena zejména ústavní výchova.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů je důležitou právní normou upravující výkon ústavní výchovy ve školských zařízeních. Tento zákon definuje účel a působení školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Určuje také členění těchto zařízení v závislosti na poruchách v chování dětí, které jsou zde umístěny. Seznamuje s právy a povinnostmi umístěných dětí i povinnosti rodičů při jejich umístění včetně jejich hmotného zabezpečení. Vymezuje také povinnosti a práva pedagogických i nepedagogických pracovníků. Zákon se mimo jiné zmiňuje také o provozu těchto zařízení i jejich správním řádu.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, vysvětluje úlohu dítěte a činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Určuje také některé pojmy zájmů o blaho dítěte, ochranu rodičovství, rodiny i vzájemné právo rodičů a dětí. Definuje právo každého upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče, kteří mají možnost požádat o pomoc orgánů sociálně-právní ochrany při výkonu svých práv.

V zákoně je uvedeno právo obecních úřadů poskytnout odborně poradenskou pomoc rodičům těchto dětí. Obecní úřady zvažují další opatření směřující k ochraně dítěte, zprostředkovávají osvojení a pěstounskou péči, sledují výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Uvedené se týká obecních úřadů s rozšířenou působností. Obecní úřady jsou povinny učinit opatření k ochraně života i zdraví těchto dětí a zajistit uspokojování jejich základních nejnutnějších potřeb.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. V tomto zákoně jsou upraveny předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků, dále tento zákon definuje, kdo může vykonávat pozici ředitele a vychovatele v dětském domově, jejich pracovní dobu, další vzdělávání a kariérní systém.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Jsou v něm definována školská zařízení pro výkon ústavní výchovy, obsahuje vedení povinné dokumentace, bezpečnost a ochranu dětí.

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. Vyhláška pojednává o organizaci výchovně

vzdělávací činnosti, školách i organizačním postupu dětských domovů, diagnostických ústavů i výchovných ústavů jako celku. Určuje také typ postižení a závažných poruch v chování jednotlivých dětí.

Vyhláška č. 60/2006 Sb., o postupu při zjišťování psychické způsobilosti pedagogických pracovníků ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a také školských zařízení pro preventivní výchovnou péči. Obsahuje údaje o proškolení osob, které žádají o akreditaci k oprávnění zjišťovat psychickou způsobilost pedagogických pracovníků (MŠMT ČR, 2014).

1.2 Typologie dětských domovů

Dětské domovy jsou členěny do dvou typů. Na dětský domov internátního typu a dětský domov typu rodinného. Domovy internátního typu jsou již minulostí, neboť na základě zákona č. 109/2002 Sb., byla v roce 2002 započata jejich transformace do dětského domova typu rodinného (Švancar, 2010). Zásadní rozdíl mezi oběma typy domovů je především v kvalitě osobnostních vztahů. Zatímco v internátním typu dětského domova byly vztahy vychovatelů k dětem spíše profesionální, v domovech rodinného jsou tyto vztahy založené na emocionálním základě.

Dětský domov internátního typu

Dětské domovy tohoto typu byly určeny dětem s krátkodobým pobytem na dobu nejvýše 2 let. Výchovné skupinky byly po 8-15 dětech, spíše neosobního rázu a denní režim odpovídal klasickému internátnímu stylu. Internátní typ dětského domova podporoval především všestranný styk mezi dětmi a jejich rodiči. Pominul-li důvod pro další umístění dítěte v domově, dítě se vracelo zpět do rodiny (Ministerstvo školství ČSR, 1971).

Dětský domov rodinného typu

Základním prvkem dětského domova rodinného typu je rodinná buňka, přičemž je kladen důraz na to, aby život dětí byl co nejvíce uzpůsoben životu v rodině. V jedné rodinné buňce jsou umístěni chlapci a dívky různého věku (od 3 do 26 let) v počtu od 5 do 8 osob. Principem tohoto typu ústavního zařízení je citové pouto mezi dětmi a jejich vychovateli i mezi dětmi ve skupinkách navzájem. Tento typ dětského domova je koncipován především pro dlouhodobý pobyt dítěte.

1.3 Historie dětských domovů

Péče o osiřelé a opuštěné děti má dlouhou historii. Náhradní výchova ve starověku prakticky neexistovala. Narozené dítě nebylo považováno za plnohodnotného člověka, tudíž docházelo k zabíjení a odkládání dětí nechtěných nebo handicapovaných. Tento čin nebyl považován za nemravný ani za trestný. Smrtí končily většinou životy dětí, které byly odhozené rodiči z důvodů ženského pohlaví dítěte, z důvodu msty nepřátel a často také dětské životy uhasínaly jako oběti bohům.

Částečnou ochranu života dětí přináší Chammurapiho zákoník (asi 1750 př. Kr.), který přiznává věno po zemřelé matce nezaopatřenému dítěti.

Ve Spartě rozhodoval o životě dítěte stát, přičemž převážně dívky a neduživí chlapci byli usmrceni. V Athénách a Římě byla zavedena adopce a to zejména z důvodu zamezení vymření rodu. Gortýnské zákony pocházející z roku 450 př. Kr. upravovaly postavení dětí svobodných matek, ale také umožňovaly adopci dospělými muži.

Římské právo (374 n. l.) přichází se zákazem zabití dítěte, které bylo považováno za vraždu. Pro děti, o které se rodiče nestarali, vznikaly při kláštorech a klášterních nemocnicích útulky či nalezince. Pod dohledem arcibiskupa Datta začíná v Miláně roku 787 fungovat útulek pro děti do 8. roku jejich života.

Od 16. století nastává zlom v zájmu o opuštěné děti. Pevně v Belgii vznikají první sirotčince. V Anglii jsou to tzv. workhausy (Škoviera, 2007A). Ve Švýcarsku je založen například známý ústav v Neu Hofu, zřízený J.H. Pestalozzim, který zdůrazňoval především vliv citové výchovy na utváření harmonické osobnosti dítěte a důležitost blízkého vztahu mezi dětmi a vychovateli (Valenta, 1975).

Od 18. století se dostávají do popředí skutečně vhodné podmínky a zájmy o přežití dítěte a také snaha o výchovu opuštěných dětí, a to zvláště z důvodu častých válek, epidemií a hladomorů, kdy byla záchrana dětského života značně aktuální. Roku 1784 se Josef II. zasadil o vznik ústavu pro sirotky ve Vídni. V roce 1789 vzniklo takové zařízení i v Praze. V 18. století začíná fungovat sirotčinec také v Bratislavě (Škoviera, 2007A).

Koncem 19. století u nás vznikají první předchůdci dnešních dětských domovů. Jsou jimi sirotčince a útulky budované převážně na charitativním základě, přičemž ústavy zaopatřovaly děti pouze tím nejnutnějším (Švancar, Buriánová, 1988).

V roce 1908 vznikají dobrovolné spolky Okresní péče o mládež, které byly později změněny na poloveřejné instituce, ze kterých byly postupně budovány internátní zařízení pro osiřelé, opuštěné nebo zanedbané děti na pokrokovějších základech, než byly dřívější sirotčince a polepšovny (Valenta, 1975).

Do roku 1948 byly vybudovány dětské domovy ve velké většině okresu a zřizovány jako malé ústavy rodinného typu. Ústavy však byly pouze zaopatřovacími a sociálními, závislé převážně na dobročinnosti. V roce 1949 převzaly tyto instituce národní výbory a dostalo se jim materiálního a právního zajištění. Dětské domovy se tak staly výchovnými zařízeními se začleněním do školské soustavy. Podstatnou změnu ve vývoji dětských domovů přináší v roce 1970 ideový záměr ministerstva školství ČSR o koncepci dětských domovů, kdy byla vydána organizační směrnice pro dětské domovy, zvláštní a diagnostická zařízení. Nová koncepce dětských domovů přinesla zkvalitnění personálních, materiálních a sociálních podmínek, čímž byly položeny základy komplexní péče o děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou (Švancar, Buriánová, 1988).

1.4 Příčiny umístění dětí do dětských domovů

Základním prvkem v životě dítěte je rodina. Pokud však v rodině nedochází v dané míře k uspokojování základních životních potřeb dítěte, mluvíme o poruchách rodiny ve vztahu k dítěti. Dunovský (1986) rozlišuje příčiny poruch v péči o dítě:

Subjektivní: závislé na vůli rodiče

Objektivní: na vůli rodiče nezávislé

A dále na smíšené. Jinak vyjádřeno: rodiče se o děti nemohou, nechtějí či neumějí postarat.

➤ **Rodiče se o děti nemohou postarat**

V případech, kdy se rodiče nemohou o své děti postarat, mohou být na vině nepříznivé přírodní podmínky, jako jsou různé živelné katastrofy. Dále může být příčina v poruchách fungování celé společnosti např. války, epidemie, hladovění, vysoká nezaměstnanost. Další příčinou může být samotné fungování rodinného systému, kdy nastává problém ve velkém počtu dětí. V neposlední řadě mohou být na vině jednotliví rodinní příslušníci, členové rodiny. Nejtěžšími a nejhoršími příčinami jsou pak smrt rodičů, onemocnění nebo trvalá invalidita. Tyto případy však nevylučují zájem o dítě. Naopak, zájem o dítě bývá značný.

➤ **Rodiče se o děti nedovedou postarat**

Pokud se rodiče o dítě postarat nedovedou, příčiny lze najít především v rodinném systému nebo v nich samotných. Jedná se o situace, kdy rodiče nejsou schopni dítěti zajistit podmínky pro přiměřený vývoj a uspokojit jeho základní životní potřeby. Důvodem může být značná nevyzrálost a mládí rodičů nebo neschopnost se vyrovnat se situacemi jako je narození dítěte, narození nemocného dítěte, rozvrat v rodině. Dále může být na vině porušená struktura a stabilita rodiny. Zájem rodičů o dítě se v těchto případech značně různí od nadměrného zájmu přes formální až k naprostému nezájmu.

➤ **Rodiče se o děti nechtějí postarat**

Příčinou je zde porucha osobnosti rodičů, ať pro jejich maladaptaci, disharmonický vývoj nebo nejrůznější typy psychopatií, které jim zabraňují plnit všechny rodičovské povinnosti (to vše při plné právní odpovědnosti). Zájem rodičů o dítě je v těchto případech minimální, spíše žádný.

Ve všech případech, kdy je dítě rodičům odebíráno a umístěno do náhradní výchovné péče, dochází k nedostatečnému uspokojování jeho životně důležitých potřeb, které jsou nutným předpokladem k přežití a zdravému vývoji osobnosti jedince (potřeby podle Maslowa):

- **fyzické potřeby** - jídlo, voda, vzduch, oblečení,
- **potřeba bezpečí** - ochrana před nebezpečím,
- **potřeba lásky a sounáležitosti** - být milován a někam patřit,
- **potřeba sebeúcty** - pocit vlastní hodnoty,
- **potřeba seberealizace** - mít cíl, vzdělávat se, něčeho dosáhnout.

V České republice vyrůstá mimo vlastní rodinu asi 1% dětí. Nejčastějšími důvody k umístění dítěte do náhradní péče jsou nízká sociální úroveň rodiny, zanedbávání, týrání dítěte nebo alkoholismus a trestná činnost rodičů. Ministerstvo práce a sociálních věcí na základě výsledků studie v ČR (Ptáček, Kuželová, Čeledová, 2011, s. 9) uvádí, že dítě bývá umístěno do dětského domova nejčastěji z těchto důvodů:

- nedostatečná péče o dítě (66%),
- týrání, alkoholismus a rodiče ve výkonu trestu (12%),
- špatná ekonomická situace rodiny (10%),
- nezvládnutí výchovy problémového dítěte (7%),
- sociální důvody rodiny (5%).

2 SPECIFIKA VÝCHOVY V DĚTSKÝCH DOMOVECH

„Především vás upozorňuji na toto: Vychovat dítě správně a normálně, je daleko snazší, než je převychovávat.“ (Makarenko, 1947, s. 7)

Jestliže má být edukace v ústavních podmínkách efektivní, je pro tuto činnost nutným předpokladem kvalifikovaný personál, který používá vhodných pedagogických prostředků, pomocí kterých se snaží předcházet negativním vlivům a napravovat již vzniklé chyby při výchově.

Do dětských domovů přicházejí děti zanedbané ve výchově i ve výuce, které vyžadují specifickou péči a převýchovu. Je tedy nezbytné, aby vychovatelé byli obeznámeni s dosavadním vývojem jednotlivých dětí v jejich biologické rodině, popřípadě v jejich předchozím výchovném zařízení a následně používali adekvátních výchovných prostředků a mohli tak postupně odstraňovat různé zlovyky (cucání palců, nedostatečná osobní hygiena, vulgární vyjadřování, noční pomočování, atd.), nekázeň, problémy při vyučování, napravovali vady řeči, doplňovali vědomostní nedostatky a učili děti správné sociální komunikaci.

2.1 Úkoly a cíle výchovy

„Základním účelem vzdělávání a výchovy je rozvinout hodnoty a postoje vychovávaných a vybavit je znalostmi a dovednostmi, které jim dají pocit větší jistoty, radosti a uspokojení v životě.“ (Pávková, 2001, s. 33)

Výchovu chápeme jako vztah mezi vychovatelem a dítětem, přičemž se nejedná o jednostranné působení dospělého na dítě, ale jako oboustranný a vzájemný vztah, kdy dítě není pouze pasivním objektem výchovy, ale aktivně zasahuje do svého prostředí, které si samo do jisté míry utváří a přetváří (Matějček, 1997).

Cílem výchovy je harmonický a všestranný rozvoj osobnosti dítěte za systematického a cílevědomého působení na všechny stránky jeho osobnosti – biologickou, psychickou a sociální (Hrdličková, 1987). Výchovný cíl v dětských domovech se podle Hrdličkové (1987) zaměřuje především na osobnostní rozvoj:

- **Biologický** - úkolem výchovy je zvyšování fyzické kondice, vedení ke zdravému životnímu stylu, vytváření hygienických návyků, otužování, správná životospráva, návyk denního režimu, vedení k čistotě, pořádku a sebeobsluze.

- **Psychický** - učení vyrovnávat se s neúspěchem ve škole i v osobním životě, hodnocení a sebehodnocení, rozvíjení a posilování paměti, představitivosti, myšlení, odstraňování mezer ve vědomostech, dovednostech a návycích, zdokonalování slovní zásoby a mluveného projevu, motivace a rozvíjení zájmů dětí.
- **Citový** - zaměřený na odstranění nedostatků způsobených závadným a na emoce chudým rodinným prostředím, rozvoj kladných lidských vlastností, potlačování násilí, nenávisti, rasizmu, rozpoznávání špatných a dobrých vlastností, pěstování citlivosti k morálním hodnotám, rozpoznání dobra a zla, spravedlnosti a nespravedlnosti, lži a pravdy, pěstování estetického cítění, čtení vhodné literatury, používání vhodného jazykového projevu, odstraňování negativních emocí, utváření kladných společenských vztahů a pěstování zdravého sebecitu dítěte.
- **Volní** – soustavné vedení k zodpovědnosti, překonávání překážek, samostatnosti, sebeovládání, rozhodnosti, dokončení vytyčených cílů, regulaci vlastního chování.
- **Sociální** - zaměření na přípravu do samostatného života, prohlubování základů slušného chování, rozvoj komunikace a řeči, učení kladného vztahu k lidské práci a přírodě, ohleduplnosti, taktímu prosazení názorů a dodržování pravidel.

Koncepce výchovy vychází z přesvědčení, že každého jedince lze pozitivně motivovat a hledat a nacházet u něj kladné vlastnosti, na kterých lze založit výchovné působení tak, aby byly potlačovány záporné vlastnosti. Cílem dětských domovů je vychovat samostatného člověka, schopného zařadit se do společnosti bez vážnějších problémů, s pozitivním přístupem k životu i sobě samému. Jedince zodpovědného za svoje činy a skutky a umožnit mu tak prožít plnohodnotný život.

Podporováním kladných vlastností lze v dětech vypěstovat jejich sebevědomí a úctu a podpořit je tak v jejich samostatnosti. Vhodnou motivací se u dětí navazují kladné emoce a pomocí laskavé důslednosti napravují chyby doposud napáchané v jejich výchově. Rozvíjením sourozeneckých a jiných rodinných vztahů se děti učí vzájemné toleranci s ohledy ke starším, slabším a mladším. Děti jsou v domově systematicky vedeny k odporu z užívání drog, alkoholu, kouření, jsou informovány o sexuálním životě a učeny návykům zdravého životního stylu. Při výchově je kladen důraz na domácí přípravu do škol, přičemž vychovatelé vychází z koncepce školní výuky. Individuálním přístupem k jednotlivcům jsou děti připravovány na jejich budoucí povolání. Neméně důležitým úkolem výchovy v dětských domovech je naučit děti pojmenovat a prožívat své vnitřní pocity, otevřeně hovořit o svých problémech a rozlišovat pravdu a lež (SDD-Holeje, 2013).

2.2 Výchovně vzdělávací činnosti

„Hlavním prostředkem formování osobnosti dítěte jsou správně organizované a obsahově bohaté činnosti. Za základní činnosti, v nichž se osobnost dítěte utváří, považujeme hry, učení, práci, odpočinek a zaměstnání ve volném čase.“ (Hrdličková, 1987, s. 53)

Plánování práce a výchovně vzdělávacích činností je v dětském domově základem povinné dokumentace. Vychází z rámcového vzdělávacího programu, který je zpracován MŠMT, a na jehož základě si DD vytváří svůj vlastní vzdělávací program. Navazuje se v něm na školní vyučování, přičemž se doplňují a prohlubují vědomosti a dovednosti získané při vyučování. Ředitel domova vypracovává na základě rámcového vzdělávacího programu roční plán práce, podle něž vychovatelé vytváří individuální plány rozvoje osobnosti.

Cílem výchovně vzdělávacích činností je snaha o rozvíjení osobnosti dítěte, jeho učení, poznávání a osvojování si základních společenských hodnot důležitých pro samostatný život jedince.

Koncepce výchovně činnosti je zaměřena především na výchovu:

- **Mravní** - výchova ke vzájemné toleranci, pomoci mladším a slabším, přátelství, zodpovědnosti za své zdraví, ctění autority, úcty ke starším lidem, ocenění dobrých skutků, protidrogové prevenci, vedení ke zdravému životnímu stylu.
- **Rozumovou** - svědomitá příprava na vyučování, rozumové a didaktické hry, testy, kvízy, rozvoj slovní zásoby, umění komunikace, četba vhodných knih, časopisů, informovanost dětí v politické a ekonomické oblasti.
- **Pracovní** - samostatnost v sebeobsluze (oblékání, stolování), základy osobní hygieny, seznamování s jednoduchými domácími pracemi, základy ručních prací.
- **Tělesnou** - poznávání svého těla a péče o něj, sportovní zátěž a relaxace, odstraňování vadného držení těla, sportovní chování, umění prohrávat, účast na sportovních a turistických akcích, podpora talentových dětí.
- **Estetickou** - seznámení se základy různých výtvarných technik, zásady vkusného oblékání, výzdoba pokojů a společných prostor, poslech hudby, společný zpěv.
- **Společenskou** - návštěva kulturních památek, společenských a kulturních akcí, seznamování se s historií, událostmi a osobnostmi, lidové tradice, zvyky a jejich dodržování, základní orientace na úřadech a institucích, zájmové kroužky a akce (SDD-Holeje, 2013).

Pávková (2001) uvádí základní výchovně vzdělávací činnosti:

- **Odpočinek a rekreace – odpočinek** zahrnuje především klidné, pohybově i psychicky nenáročné činnosti, které pomáhají odstraňovat únavu a jednostrannou zátěž ze školního vyučování. Zejména mezi ně patří: klid na lůžku, relaxační cvičení, poslech hudby, rozhovory, klidné procházky. Odpočinek je nutný k další práci s dětmi neboť pouze s odpočatými dětmi lze účinně pokračovat v dalších činnostech.

Rekreace slouží k odreagování od vyučování a kompenzaci nedostatku pohybu. Jedná se především o vydatné pohybové aktivity. U menších dětí jsou to jednoduché hry a pohybové činnosti, které jsou z fyziologického hlediska účinné a vyhovují jejich silné potřebě pohybu. U dětí starších se jedná o sportovní hry, soutěže, vycházky.

- **Příprava na vyučování** – hlavním úkolem je navázání na školní vyučování formou procvičování, opakování, plnění domácích úkolů, péče o školní pomůcky a prohlubování učiva. Nejúčinnějšími formami přípravy na vyučování jsou didaktické hry, četba encyklopedií. Především prostřednictvím zájmových činností dochází k upevnování získaných vědomostí. Osobnost dítěte se učením formuje a mění, cílem je tak vypěstovat v dítěti zájem o sebevzdělávání a dosáhnout systematického plnění školních povinností.
- **Samoobslužné činnosti** – jsou činnosti, v nichž si děti osvojují vztah, návyky a postoje k práci v domácnosti, učí se osobní hygieně, péči o oděv, obuv, udržování pořádku a čistoty ve svých osobních věcech a školních pomůckách. Osvojení si těchto činností je nutným předpokladem pro zvládnání každodenních záležitostí po odchodu klientů z dětského domova.
- **Zájmové činnosti** – jedná se o cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají velký vliv na osobnostní rozvoj a souvisejí s celkovým zaměřením osobnosti. Jsou aktivně-motivační. Jednotlivec rozvíjí zájmy především v těch oblastech, ve kterých je úspěšný a dosahuje uspokojení z činnosti. Děti se při zájmových činnostech učí formulovat, promýšlet, postupovat, překonávat překážky, dosahovat cíle a hodnotit výsledky své práce. Zájmové činnosti umožňují odreagování, prožívání kladných pocitů, radosti, poznávání vlastních schopností. Předpokladem je dobrovolná činnost a co nejmenší zásahy vychovatele.

2.3 Osobnost vychovatele

„Výchova začíná v osobě vychovatele a v jeho zralosti. Jádrem výchovy je totiž sama existence a lidská a duchovní kvalita vychovatele, která působí a sebe sama vyzařuje dávno před tím, než je použito prvního pokusu o výchovnou metodu. Jsou lidé, kteří vychovávají, i když mlčí a naopak.“ (Pastorační středisko, 1993)

Osobou ovlivňující výchovný proces v dětském domově je vychovatel, který tak záměrně, plánovitě a systematicky působí výchovnými prostředky na vývoj osobnosti dítěte.

Při výkonu výchovné činnosti se u vychovatele vyžaduje speciálně pedagogické vzdělání a takové osobnostní vlastnosti, které mu umožňují zvládat jak výchovné úkoly, tak zastupovat rodiče. *“Má-li se vychovatel dětského domova stát skutečným zástupcem rodičů, je zapotřebí, aby měl k dětem hluboký osobní vztah, chápal jejich psychiku, problémy i chování v nejrůznějších životních situacích.“* (Hrdličková, 1987, s. 13)

Vychovatel má úkol nelehký, neboť do domova přicházejí děti často zanedbané, mentálně i sociálně zaostalé, s mezerami ve vědomostech i dovednostech, s minimálními nebo žádnými hygienickými návyky. Nese přímou zodpovědnost za zdraví, bezpečnost, harmonický, citový, tělesný a duševní vývoj dětí a jejich materiální zabezpečení.

Hlavním úkolem vychovatele je zmírňovat důsledky odloučení dítěte od rodiny a napravovat již vzniklé chyby při výchově. K tomuto poslání je zapotřebí značná empatie, vlídnost, laskavost, důslednost a především pochopení a individuální přístup k dítěti. Odolnost je další z důležitých vlastností vychovatele, neboť musí často čelit náročným situacím (Pávková, 2001).

Dle Hrdličkové (1987) jsou dalšími důležitými vlastnostmi vychovatele značný postřeh a schopnost zasáhnout v pravou chvíli do dění ve skupině, umění rychle zhodnotit situaci a ostražitě předvídat vývoj chování jak jednotlivých členů, tak celé skupiny. Zásahy vychovatele jsou pohotové a taktní, přičemž dítě neponižuje, nepodceňuje, ale podporuje jeho víru ve své schopnosti. Dobrý vychovatel vytváří ve skupině příjemnou atmosféru a nenásilně organizuje a řídí chod celé rodinky. Tvořivost a zručnost je u vychovatele obzvlášť vítanou vlastností, neboť především u společných a výchovně vzdělávacích aktivit se tato vlastnost v plné míře uplatňuje. Vychovatel by se nikdy neměl dopouštět jednání v afektu. Rozvážnost, schopnost sebeovládání jsou žádoucími vlastnostmi

vychovatele, který tak situaci nejprve zhodnotí, vezme v potaz jednotlivé možnosti a teprve potom spravedlivě rozhodne.

Děti především velice citlivě reagují na vychovatelův smysl pro spravedlnost, zda je schopný objektivního a nestranného hodnocení, zda nepreferuje některé děti více a k jiným naopak nezastává chladný, či dokonce nepřátelský postoj. Co zejména děti oceňují, je přirozené chování a smysl pro humor. Autorita vychovatele je tak tvořena na základě všech komplexních složek osobnosti a sociální kompetence vychovatele.

Sociálně kompetentního jedince vyznačuje Mühlpachr (2010) následujícími charakteristikami:

- vychovatel by měl být především dobrým posluchačem a mít přirozené komunikační schopnosti,
- povahově vyrovnaný a optimisticky naladěný,
- v jednání a řešení problémů konstruktivní,
- svým chováním dokáže druhé uvolnit a uklidnit,
- prostřednictvím komunikace rád poznává ostatní lidi,
- má všestranné zájmy a je v mezilidských hodnotách zvědavý,
- samozřejmostí je jeho pozitivní vztah k lidem i k sobě samému,
- dokáže rozvíjet pozitivní osobnostní rysy lidí,
- taktnost, tolerantnost a citlivost jsou jeho silnými stránkami,
- přiměřeným způsobem umí pochválit ale také kritizovat,
- schopnost organizování a řízení lidí mu nejsou cizí,
- v neposlední řadě umí cíleně ovlivňovat a regulovat interpersonální vztahy i vztah k sobě samému.

Některé problémy, se kterými se děti setkávají, jsou však natolik velké, že není v silách vychovatelů, aby je řešili. Mohou však být jedinými dospělými osobami, ke kterým má dítě důvěru a proto musí problém rozpoznat a zajistit kontakt mezi dítětem a příslušným odborníkem např. psychologem, psychiatrem, sociálním pracovníkem nebo právníkem (Pávková, 2001).

2.4 Organizace dětských domovů

Nastane-li situace, kdy dítě nemůže vyrůstat ve vlastní rodině a je umístěno do náhradní ústavní péče, je organizace dětského domova koncipována tak, aby v něm docházelo k naplňování a uspokojování všech jeho základních materiálních, citových a psychických potřeb. Domov se musí řídit zákonem stanovenými podmínkami a poskytovat tak dítěti ochranu, bezpečí a zázemí, aby docházelo k co nejúčinnějšímu harmonickému vývoji osobnosti jedince.

Pro výchovnou činnost a provoz skupiny v dětském domově musí být zajištěny, na základě vyhlášky č. 438/2006 Sb., upravující podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, následující materiální podmínky:

Prostorové podmínky: obývací pokoj, ložnice dětí, pokoj vychovatelů, kuchyňka, sociální zařízení

Vnitřní vybavení: nábytek pro uložení prádla, šatstva a obuvi dětí, knih, hraček, sedací soupravy, psací stoly a židle, jídelní stůl, běžné vybavení kuchyně.

Materiální podmínky: prádlo, ošacení, obuv, běžné domácí elektrické přístroje, potřeby ke vzdělávání, výpočetní technika, vybavení pro sport, rekreační činnost, cestování atd.

Podmínky pro: osvětlení, vytápění, zásobování vodou, úklid.

Stravování může ředitel ústavu zajistit za pomoci dětí jako v rodině, zejména snídaně, svačiny, celodenní stravování o víkendech, v době svátků atd. (Vyhláška č. 438/2006 Sb.).

Vedle materiálních podmínek je podstatným prvkem organizace dětského domova pedagogický personál, jehož kvalifikace je vymezena zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. Je zajišťován dvěma kmenovými vychovateli na jednu rodinnou skupinu, které děti oslovují "teto" nebo "strejdo a nočním vychovatelem, který dohlíží na bezpečnost dětí v nočních hodinách a ráno vypravuje děti do škol. Vychovatelé pracují na základě rovnoměrného střídání služeb za nepřetržitého a celoročního provozu domova a zastávají tak z části funkci rodičů. Uspokojují kromě materiálních potřeb dětí také potřeby emocionální a psychické, přičemž je mezi dětmi a vychovateli úzký citový vztah.

Složení dětí v jedné rodinné buňce je heterogenní v počtu 5 - 8 dětí v různých věkových skupinách (3 - 26 let) a její chod je podobný jako v běžných rodinách. V zásadě se do stejné skupiny přednostně zařazují rodiny sourozenců, kteří tak mají možnost vyrůstat

vedle sebe. Děti se učí samy vařit, hospodařit, starají se o úklid, pečují o domácnost, pomáhají mladším dětem ve skupince, připravují se na vyučování a to vše za dohledu vychovatele, přičemž získávají zkušenosti a znalosti, které jsou nutné k zvládnutí samostatného života po jejich odchodu z dětského domova.

Režim dne rodinné buňky vychází z vnitřního řádu domova a uplatňuje se zásada nejprve povinnosti potom zábava. Ve všední dny se děti po příchodu ze škol nasvačí a probíhá příprava na vyučování. Po splnění školních povinností přichází na řadu rekreační nebo individuální činnosti. V případě hezkého počasí chodí děti ven, přičemž malé děti jsou vždy pod přímým dohledem vychovatelů a starší děti mohou se svolením vychovatele opustit vnitřní prostory dětského domova a pohybovat se ve venkovním areálu. Po těchto volnočasových aktivitách se večerí a následuje úklid rodinné buňky, který si děti zastávají samy. Následuje čas vyhrazený pro klidové činnosti, které mají společný nebo individuální charakter. Jedná se zejména o stolní hry, povídání si, sledování TV, poslech hudby, četba, malování aj. Po zbytek večera probíhá osobní hygiena a večerka.

Odlišný režim dne probíhá o víkendech, prázdninách a svátcích. Víkendová dopoledne jsou vyhrazena domácím pracím, kterými jsou úklid osobních věcí, společných prostor, praní, pomoc při přípravě oběda. Doba po obědě je vyplněna odpočinkem dětí v tzv. poledním klidu, který trvá 1 – 1,5 hodiny. Víkendová odpoledne jsou věnována turistice, sportovním a kulturním aktivitám, přičemž jsou preferovány aktivity na čerstvém vzduchu.

Hospodaření rodinky je samostatné s daným rozpočtem, který vypracuje ředitel domova a vychovatel se ho musí držet. Zaznamenává veškeré výdaje do pokladního deníku a koncem měsíce předkládá vyúčtování společně s doklady z nákupů účetnímu domova. V rozpočtu rodinky jsou zahrnuty položky na ošacení, obuv dětí, školní pomůcky, domácí potřeby, dárky k narozeninám atd. Další položkou je kapesné, které je dětem vypláceno měsíčně dle věkových škál. Vklady a výběry kapesného jsou zaznamenávány na vkladní listině oproti podpisu dětí.

Důležitou součástí organizace dětského domova je vedení dokumentace. Ředitel vypracovává celoroční plán domova, který obdrží každý pedagogický pracovník, z něhož vychovatelé vycházejí a plánují vlastní činnosti rodinné buňky. Vychovatelé vypracovávají pedagogické záznamy dětí, charakteristiky a hodnocení, individuální plány rozvoje, plán práce, týdenní plán, sepisují denní hlášení a vedou kapesné dětí a pokladní deník.

Zdravotní péči zajišťuje dětský lékař a příslušní odborní lékaři, jejichž výběr provádí ředitel domova. Ředitel je tedy zásadní osobou, která řídí celý mechanismus zařízení a určuje koncepci výchovné práce. Kontroluje veškerou činnost ve skupinách, přičemž zasahuje do jejich chodu co nejméně. Jednou týdně či měsíčně svolává poradou, které se účastní pedagogičtí pracovníci a řeší společně výchovné a provozní záležitosti. Domov se také neobejde bez ostatních nepedagogických pracovníků důležitých pro chod zařízení, kterými jsou kuchařky, údržbář, uklízečka apod. (Valenta, 1975).

2.5 Odchod klientů z dětského domova

Dětské domovy opouští každoročně více než 700 mladých lidí. Jejich orientace ve společnosti a na trhu práce je často značně komplikovaná. Příčinami těchto problémů jsou nereálné představy o životě mimo dětský domov, nedostatek základních psychosociálních dovedností a v neposlední řadě nízké dosažené vzdělání klientů dětských domovů (Gottwaldová, 2006).

Odchod dětí z dětského domova upravuje zákon č. 109/2002 Sb., ukončuje jej ředitel a dochází k němu jestliže:

- soud zrušil dítěti ústavní výchovu.
- dosáhne-li dítě zletilosti, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvává do ukončení přípravy na budoucí povolání.
- dosáhne-li dítě věku 19 let, byla-li mu prodloužena ústavní výchova, pokud v zařízení dobrovolně nesetrvává do ukončení přípravy na budoucí povolání.
- jestliže rozhodnutí soudu o osvojení nebo o svěření dítěte do pěstounské péče nabylo právní moci.
- po uplynutí 3 měsíců od vykonatelnosti předběžného opatření u dítěte, nebylo-li před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé (SDD-Holeje, 2014).

Před odchodem je klientům na základě zákona č. 109/2002 Sb., dětským domovem poskytnuta hmotná a finanční pomoc až do výše 25 000,- Kč. Z hmotných potřeb je to především oblečení, obuv, povlečení, základní vybava do domácnosti. Poskytovanou finanční částku určuje ředitel domova na základě ohodnocení stavu daného klienta, avšak pouze do zákonem stanovené výše.

Část mladých dospělých odchází z dětského domova zpět do svých rodin. Pokud se však dítě nemá kam vrátit, je mu dětským domovem zabezpečeno náhradní ubytování, které

zajišťuje ředitel domova především v Domech na půli cesty nebo v azylových domech. Odcházejících klientů se ujímají sociální pracovníci, kteří jim pomáhají se začleňováním do společnosti a fungováním v běžném životě. Učí klienta orientovat se na trhu práce, vyhledávat zaměstnání a napomáhají s jejich adaptací do nového prostředí. Klienti jsou však povinni dodržovat stanovené podmínky a držet se vnitřního řádu ubytovacích zařízení nebo hrozí jejich vyloučení a v takových případech končí jako bezdomovci na ulicích.

Klienti opouštějící ústavní zařízení musí čelit radě problémů. Jsou zvyklí na nepřetržitou péči zaměstnanců, kteří jim zajišťovali veškerý komfort, jehož důsledkem jsou problémy zapříčiněné výchovnými podmínkami a přístupem hotelového stylu. Jejich největším problémem je neschopnost hospodařit s finančními prostředky. Nedokážou vystačit z počátečních zdrojů a zabezpečit standard, na který byli v domově zvyklí. Dětem v domově chybí kladné rodičovské vzory, což se projevuje v jejich nedostatečné důvěře a schopnosti vést normální život. Neznají ceny zboží, nedokážou vypracovat jakoukoliv písemnou smlouvu, chybí jim pracovní návyky a neumějí dodržovat denní režim bez pomoci vychovatele. Opouštějí známé prostředí a jsou vrženy do nového a cizího, s kterým se těžko srovnávají. Mají problémy s udržováním partnerských vztahů, chybí jim kladné vzorce chování partnerských rolí, proto v partnerství a rodičovství v budoucnu často selhávají. Život jim neulehčuje ani stigma dítěte vyrůstajícího v dětském domově. Často snaha o rychlou nápravu a řešení nastalých problémů vede mladé lidi k páčání trestné činnosti, prostituci, krádežím a celkovému sociálnímu selhání (Gottwaldová, 2006). Ministerstvo vnitra ČR ve svých statistikách uvádí, že: „více než polovina dětí, které opustily ústavní zařízení, spáchá v době rok po propuštění nebo po delším časovém úseku nějaký trestný čin.“ (Gjuričová a kol., 2007 in Matoušek, 2010, s. 14)

3 VLIV VÝCHOVY NA UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE

Výchova je celoživotní proces podílející se na utváření osobnosti. Jedná se o soustavnou, záměrnou a cílevědomou činnost působící na jedince, přičemž jsou všestranně formovány jeho postoje a názory. Formování osobnosti jako celku psychických, fyzických a sociálních vlastností, je proces ovlivňovaný několika činiteli. Osobnost člověka je výsledkem vlivu dědičnosti, prostředí a výchovy, které se navzájem prolínají a utvářejí tak jedinečnou lidskou osobnost. Nakonečný (1995, s. 12) definuje osobnost jako: *“Organizovaný, dynamický a interindividuálně odlišný celek psychofyzických dispozic, determinující průběh a projevy psychických procesů (reakcí).“*

3.1 Činitelé vývoje osobnosti dítěte

„Vývoj lidského jedince od jeho početí až do smrti ovlivňují jak dědičné dispozice, tak podněty prostředí, které působí ve vzájemné, obvykle složité interakci.“

(Vágnerová, 2000, s. 16)

Osobnost člověka se utváří již před narozením. Dítě přichází na svět s určitými předpoklady, které mu byly dány do vínku dědičně a nadále se utvářely již v průběhu prenatálního vývoje. Tedy i celkový stav matky během těhotenství, její péče o zdraví a životní úroveň ovlivňuje vývoj osobnosti ještě před narozením. Dalšími významnými činiteli vývoje je sociální prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a především výchova.

Primární roli výchovného prostředí hraje rodina. Zejména v raném dětství je tato instituce nenahraditelná, neboť do věku 3 až 4 roků se formují ty části mozku, které ovlivňují učení a typ osobnosti dítěte. *„Výzkumy mozku ukazují, že na jeho vývin mají vliv zásadní zážitky z dětství.“* (Škoviera, 2007A, s. 25)

Rodina se vyznačuje malým společenstvím osob, které má zásadní vliv na utváření základních charakteristických rysů osobnosti člověka. Je budována na základě blízkých a emocionálních vztahů. Již od narození ovlivňuje vývoj dítěte a vytváří citové vazby, které se trvale zapisují do duševního života jedince. Člověk si s sebou do života odnáší základní vzorce chování a pojetí citů jako své vlastní sklony a dispozice. Rodina zabezpečuje především biologické, psychické a citové potřeby dítěte a zajišťuje tak podmínky pro jeho zdravý růst a zrání, přičemž mu předává vzory chování a rolí (Říčan, 2006).

Rodina působí jako nejvýznamnější výchovný činitel v životě jedince a má nenahraditelný vliv po celé předškolní období dítěte. Její výchovná role však postupně slábne s nástupem dalších institucí: školka, škola, různé kroužky, které vedle rodiny výrazně ovlivňují další vývoj osobnosti jedince a jeho socializaci.

U adolescentů jsou to vrstevnické skupiny, hudební skupiny, sportovní kluby nebo party, které je výrazně ovlivňují a působí na jejich osobnost. Vzhledem k rovnocenným vztahům mezi vrstevníky je tento činitel důležitým faktorem, který ovlivňuje způsob, jakým adolescent hodnotí sám sebe, zda je přijímán a akceptován vrstevnickou skupinou. Důležitost vlivu vrstevnických skupin roste s věkem dítěte a vrcholí právě v adolescenci.

Osobnost je ovlivňována také působením hromadných sdělovacích prostředků, především sledování filmů s násilnickou tematikou vzbuzuje u dětí narůstající agresivitu. Mezi jednotlivými činiteli dochází ke vzájemnému vztahu a interakci, přičemž se všichni činitelé navzájem prolínají a ovlivňují, jak se daná osobnost bude vyvíjet a jaké vzorce chování si osvojí (Říčan, 2006).

„Člověk však není pouhým pasivním produktem vlivu dědičnosti, prostředí a výchovy. Má možnost svoji individuální aktivitou vývoj usměrňovat a korigovat, rozvíjet pozitivní či potlačovat nežádoucí předpoklady a vlivy.“ (Pávková, 2001, s. 37)

3.2 Rizika ve vývoji osobnosti

Jak už jsem v minulé kapitole zmínila, vývoj člověka je ovlivňován již před jeho narozením. Pokud je však dítě v prenatálním vývoji vystavováno negativním vlivům, je značně ohroženo na fyzické i psychické úrovni. Zvláště těhotné ženy, které konzumují alkohol, kouří, nepečují o své zdraví, berou drogy a jsou v psychické nepohodě, ohrožují své nenarozené dítě po všech stránkách jeho vývoje. Tyto děti mají po narození nízkou porodní váhu, trpí abstinenčními příznaky, mohou být poznamenány fetálním alkoholovým syndromem a různým mentálním či tělesným postižením.

Již po narození je nezbytně nutné, aby mezi dítětem a matkou nebo jinou ošetřující osobou vzniklo pevné pouto tzv. attachment neboli přimknutí. Jedná se o specifickou emocionální vazbu dítěte k primární pečující osobě, která je zdrojem základní důvěry dítěte v sebe i v jiné lidi, podmíněná včasnou a přiměřenou reakcí pečující osoby na jeho potřeby. (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Tato vazba bývá narušena především u nechtěných dětí, kdy matka v důsledku přetrvávajícího negativního postoje k dítěti i po jeho narození, nenaplnuje nejzákladnější psychické potřeby, které jsou důležité pro psychosociální vývoj dítěte a dochází k tzv. psychické subdeprivaci. Nechtěné děti bývají častěji nemocné, jejich školní výkony jsou horší a neodpovídají jejich intelektuální úrovni, jsou méně oblíbené u rodičů i svých vrstevníků. V dospělosti mají tito lidé sklony k alkoholismu a kriminalitě. Vyskytují se u nich konflikty se společností, nadřizenými, často jsou zklamáni v lásce a celkově se cítí ve svém životě nespokojeni (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Pominul-li rizika organického původu, je vývoj dítěte nejvíce ohrožen riziky vyplývajícími ze sociálního prostředí, ve kterém vyrůstá. Škoviera (2007A) udává následující rizika:

- Rodiče zanedbávají povinnou péči, jsou alkoholicí.
- Dítě vyrůstá ve špatných bytových podmínkách.
- Nezaměstnanost rodičů a nevyhovující sociální poměry.
- S dítětem je hrubě zacházeno.
- Rodiče nejsou schopni zabezpečit odpovídající výchovu dítěte.

Častou příčinou narušení vývoje dítěte je neadekvátní péče, mající řadu forem, které se navzájem prolínají a často se vyskytují současně. Jedná se především o tyto nejčastější formy:

- **Psychická deprivace** - ke které dochází dlouhodobým neuspokojováním základních citových potřeb dítěte a nedostatkem podnětného prostředí. Vyskytuje se převážně u dětí svěřených do ústavní péče od narození nebo v útlém věku do 3 let života, ovšem není výjimkou také vliv rodinného prostředí.
- **Týrání** - záměrné tělesné (nepřiměřené tělesné tresty, třesení dítětem, popálení, úmyslné dušení, topení nebo otravy, neposkytnutí péče a potravy) nebo emoční ublížení (nadměrná kritika, vyloučení, ponižování, posměch, hrubé nadávání, hrozby, zavírání v tmavých místnostech, ignorování atd.), jehož důsledkem bývá především úzkost, deprese aj. Týráním a psychickou deprivací jsou ohroženy nejvíce děti postižené mentálně, tělesně, či jiným typem organického poškození CNS.
- **Zanedbávání** - závažné opomíjení péče o dítě nezbytné pro jeho duševní a tělesný vývoj (ve výživě, hygieně, ve školní docházce, nezáměr o školní prospěch, oblečení, ochrany před nebezpečím, nedostatečný dozor). Dopady na vývoj dítěte

jsou podvýživa, podchlazení, špatná hygiena, nedostatek kázně, nezáměr o vzdělání aj.

- **Sexuální zneužívání** - uspokojování tělesných potřeb dospělých na dětech, kdy dochází k nepatřičnému vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu (pohlavní styk, anální či orální sex, laskání pohlavních orgánů, přihlížení sexuální aktivitám) Dlouhodobými a vážnými následky bývá úzkost, bezmoc, deprese, poruchy sebezpečení, pocit viny, studu, ztráta důvěry v okolí, delikventní projevy, zhoršení školního prospěchu, dlouhodobé narušení sexuálního vývoje, problémy v intimních vztazích v dospělosti (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí je souhrnně označováno zkratkou CAN (Child Abuse and Neglect) jako syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Vzniká záměrným ubližováním dítěti jeho nejbližšími vychovateli, především rodiči., *„Za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte považujeme: jakékoliv náhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítavé a jež poškozují tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt.“* (Dunovský, Matějček, 1995, s. 14)

Dítě vystavené těžkému zanedbávání a zneužívání v dětství, které trpělo v útlém věku nezáměrem matky, potřebuje nabýt zkušenost vřelého zájmu a podpory pečující osoby, přičemž budou negativní zkušenosti pomalu překrývány novými pozitivními zážitky. Jedná se však o dlouhodobý proces (Matoušek, Pazlarová, 2010).

3.3 Osobnost klientů dětských domovů

Děti umístěné do náhradní výchovy jsou, v porovnání s dětmi z bezproblémových rodin, handicapované už na biologické úrovni. Tento stav souvisí částečně s genetickou výbavou, ale nejvíce s prostředím, ze kterého dítě pochází. Jejich výchova byla nedůsledná, převážně trestající, péče je zanedbaná. Ekonomická situace v rodinách klientů je výrazně podprůměrná. V mnoha rodinách dochází k psychickému i fyzickému týrání, což má za následek ještě větší psychické narušení klienta (Večerka, 2000). Tyto děti bývají již v těhotenství nechtěné, trpí traumatem z odmítnutí rodičů a především ze ztráty rodinného prostředí. Jedná se tedy o děti emocionálně a sociálně narušené (Škoviera, 2007B).

V chování dítěte se může také odrazit samotná skutečnost umístění do ústavního prostředí. Dítě bývá při umístění vystrašeno, cítí se osaměle. Je nedůvěřivé a zdrženlivé. Je nutné,

aby se přizpůsobilo novým podmínkám, lidem a mělo možnost zvyknout si na odlišný způsob života, než na jaký bylo zvyklé (Kurelová, Sekera, Kubičková, 2008).

Charakteristiky ústavních klientů jsou ovlivněny především (Škoviera, 2007A):

- kvalitou prostředí odkud přicházejí,
- věkem,
- pohlavím dítěte,
- délkou pobytu v DD.

V psychologických charakteristikách, v porovnání s ostatními dětmi, jsou klienti DD:

- inteligentně podprůměrní,
- mají slabší pozornost,
- častější výskyt ADHD,
- krátkodobá paměť je snižena,
- mají horší slovní zásobu,
- poruchy řeči.

Osobnostní charakteristiky:

- zvýšená afektivnost,
- absence ideálů,
- nízké ambice,
- malé nadšení,
- oslabená vůle,
- zvýšený neuroticizmus.

Výchovné charakteristiky:

- vyskytuje se častá problémovost dětí,
- kouření,
- vyhýbání se školním povinnostem,
- pasivní trávení volného času,
- pozdní příchody,
- krádeže,
- špatné hospodaření s penězi.

Charakteristické vlastnosti dětí umístěné v DD:

- lhaní,

- lenost,
- neochota pomáhat,
- egocentrismus,
- nedostatek vůle a vytrvalosti,
- vulgárnost,
- vzpurnost,
- popudlivost,
- neovládání se,
- pomluvy,
- závist,
- šikana.

Uvedené charakteristiky se u dětí nevyskytují výlučně všechny a ve stejné míře. Prolínají se s kladnými vlastnostmi, které tak celostně doplňují osobnosti ústavních klientů.

Typické osobnostní rysy má skupina zastoupená romskými dětmi. Podíl romských dětí v ústavní výchově je významný. Tyto děti jsou temperamentnější, hlučnější, přikládají větší význam citům než rozumu. Více je u těchto dětí rozvinuta skupinová soudržnost (péče o mladší sourozence), mají větší potřebu tělesné blízkosti. Projevují větší ochotu dělit se, jsou spontánní, lépe se adaptují na změny (Škoviera, 2007B).

Na základě výzkumného projektu „*Vstup do života*“ (Matoušek, Pazlarová, Baldová, 2008, s. 24) byly charakterizovány osobnosti klientů dětských domovů následně: asi polovina dětí byla normoaktivního typu (klidná povaha, vyrovnanost, není sklon k depresím). Jedná se o děti, které nemají problémy přizpůsobit se podmínkám v dětském domově a se životem v ústavu nemají na první pohled žádné zjevné potíže. Přibližně třetina klientů se projevila jako sociálně hyperaktivní (konfliktní, agresivní, výbušný, hyperaktivní). Jedná se o agresivní děti, konfliktního typu, které mají se životem v domově značné problémy. Nejméně dětí bylo ve skupině hypoaktivního typu (uzavřený, introvert, zakřiknutý). Tyto děti jsou spíše uzavřené povahy, příliš se neprojevují a nevstupují do sociálních kontaktů. Tento typ může být spojen s nižší úrovní rozumových schopností.

Četnost zvláštností ústavních dětí má charakter důsledků, jejichž základem je narušení dynamicko-motivačního a regulačního systému osobnosti, oslabení a opoždění poznávacích činností vycházející z chybějící stimulace a podpory poznávacích činností v raném dětství (Škoviera, 2007B).

3.4 Rizika ústavní výchovy

Děti by měly být umístovány do ústavní výchovy pouze tehdy, jestliže jsou z nějakého důvodu závažně ohroženy ve svém původním výchovném prostředí. Dětský domov nemůže v plné míře nahrazovat kvalitu výchovného prostředí jako domov, kde dítě vyrůstá v normální milující rodině. *„Od starověku až do současnosti bylo podniknuto mnoho pokusů vychovávat děti v jiném než rodinném prostředí, tyto pokusy ukázaly nenahraditelnost rodiny.“* (Matoušek, Palzarová, 2010, s. 14)

Ústavní výchova má však ve společnosti nezastupitelné místo a pro mnohé děti je jedinou možností náhradní péče. Přesto by však mělo být umístění dítěte do ústavní péče až jako krajní řešení, kde není možné jiné vhodnější opatření (Jánský, 2004).

Nepříznivými účinky ústavní péče se zabývají už mnoho let psychologové Matějček a Langmaier, kteří ve svých studiích pojednávají především o riziku psychické deprivace ústavních dětí. Psychickou deprivaci definují Langmaier, Matějček (1968, s. 24) následně: *„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“*

Podle Matějčka dochází u dětí v ústavní péči k výraznému opoždění v rozvoji intelektu, řeči i tělesnému vývoji, nejvíce jsou děti opožděny v sociálním chování. Prokázal, že nejvíce ohrožující je dlouhodobý ústavní pobyt (Ptáček, Kuželová, Čeledová, 2011).

Mozek ústavních dětí je méně aktivní a v některých oblastech částí mozkové kůry doslova zakrňuje. Tyto děti mají špatnou schopnost empatie, hůře se orientují v interpersonálních vztazích, neumějí řešit konflikty bez agrese, trpí nízkým sebehodnocením, jejich orientace v morálních normách je horší. Děti vyrůstající v ústavěch se tak stávají kandidáty na sociální selhávání od kriminálního jednání, prostituce, závislosti, selhání při uplatnění se na trhu práce, možnosti založit fungující rodinu, až po zhoršené tělesné a duševní zdraví s celkovou nižší úrovní života, přičemž nepříznivé účinky ústavní péče jsou o to silnější, čím déle dítě v ústavu setrvává (Matoušek, Palzarová, 2010).

Novější studie však prokázaly, že důsledky citové deprivace mohou pocházet i z rodinného prostředí (Říčan, Krejčířová, 2006). Podle Krejčířové (2006) důsledkem časně citové deprivace bývá narušení kognitivního a motorického vývoje dítěte. Pravidlem bývá vývojová retardace různého stupně. Lehké opoždění vývoje je zejména u dětí vyrůstajících

v ústavech do 3 let. Dále dochází k narušení vývoje osobnosti, kdy je u dítěte narušena především schopnost navazování hlubších sociálních vztahů.

Chování emočně deprimovaných dětí se vyznačuje především snadností a rychlostí navazování vztahů v dospělosti. Vztahy těchto dětí jsou však povrchní a rozptýlené. U starších dětí se projevují špatné vztahy s vrstevníky, často se vyskytují poruchy chování. Chybí strach z cizích lidí. Některé deprimované děti se domáhají již od raného věku pozornosti dospělých záměrným provokováním, doprovázené častými agresivními projevy vůči ostatním dětem a destruktivním chováním. Děti jsou nezralé a často úzkostné. Deprimované děti útlumového typu jsou pasivními až apatickými, bez jakékoliv iniciativy. Nedostatek citových potřeb kompenzují uspokojováním potřeb nejčastěji biologických.

Přes zmíněné negativní vlivy ústavní výchovy má však tento systém náhradní péče své nezastupitelné místo ve společnosti. Jelikož není možné umístěním dítěte do ústavní péče zvrátit jeho narušený vývoj, neměla by sloužit k dlouhodobému umístění dětí. Pro dítě a jeho vývoj je nejlepší vyrůstat ve zdravém rodinném prostředí, které mu poskytuje dostatek podmětů. Pouze v takovém prostředí může být pozitivně ovlivněn jeho narušený vývoj (Ptáček, Kuželová, Čeledová, 2011).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V praktické části bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní typ výzkumu. Výzkumnou metodou je případová studie, použitými technikami analýza dokumentů a rozhovor.

Výzkum je zaměřen na analýzu vývoje osobnosti klientů ze zanedbaného prostředí vyrůstajících ve výchovných podmínkách dětského domova.

Cílem výzkumu je vliv výchovného procesu v dětském domově na osobnost jeho klientů.

Výzkum byl proveden na základě analýzy dokumentů tří klientů pořízených v Soukromém dětském domově - Holeje. Respondenti jsou ve věku od 14 – 19 let. Jedná se o dvě dívky a jednoho chlapce. Všechny potřebné dokumenty mi ochotně poskytla ředitelka domova. Při práci jsem postupovala systematicky. Chronologicky jsem si seřadila všechny poskytnuté dokumenty a rozčlenila kazuistiky do jednotlivých let, které zkoumaní klienti v DD prožili. Zaměřila jsem se převážně na hodnocení pedagogických pracovníků, psychologické zprávy z PPP a na dopisy od rodičů. Jednotlivé kazuistiky jsem shrnula a doplnila rozhovory s klienty, které jsem vyhodnotila a výzkumné šetření ukončila závěrem.

Ve výzkumu jsou záměrně změněna uvedená jména a data narození.

4.1 Kazuistika 1

Zletilý Radek N., narozený 24. října 1994. V současné době studující druhý učební obor truhlář na OU v Třešti, byl přijat do dětského domova - Holeje v roce 2000 ve věku pěti let z DDÚ Brno, Hlinky na základě rozhodnutí soudu o předběžném opatření z důvodu zanedbávání povinné péče.

Osobní anamnéza: Radek se narodil v Brně jako nemanželské dítě rodičům české národnosti. Průběh těhotenství ani porodu není znám. Pediatr ani výpis z lékařské dokumentace není před odebráním Radka k dispozici.

Rodinná anamnéza: Matka nar. 12. června 1963, nezaměstnaná, vzdělání základní, v čase odebrání chlapce ve výkonu trestu. Otec nar. 3. srpna 1968, nezaměstnaný, vzdělání základní. Otec se o Radka nikdy nezajímal, otcovství však přiznal na matričním úřadě v Brně. Radek má staršího sourozence – bratra Martina, narozeného 7. srpna 1991, který byl v roce 1994 nezrušitelně osvojen. Radkův otec není společným otcem jeho a bratra Martina. Ostatní Radkovi sourozenci z matčiny ani otcovy strany nejsou známi.

Příčina odebrání: Matka často střídala s nezletilým Radkem bydliště. Vícekrát byla ve výkonu trestu a vždy nechala Radka u kamarádek. Naposledy jej zanechala jako pětiletého u vzdálených příbuzných manželů Hrdličkových v Brně, u nichž proběhlo 13. února 2000 šetření OSPOD. Manželé Hrdličkovi nebyli schopni Radkovi zajistit ani nejnnutnější dokumenty (RL, kartu pojišťovny, očkovací průkaz), ani mateřskou školu a ani postel na spaní, na kterou dostali jednorázovou dávku sociální péče. Radek přespával v kartonové krabici nebo ve psí boudě společně se psem.

Na základě zjištěného šetření OSPOD se dítě jevílo evidentně zanedbané – nikdo se mu nikdy nevěnoval. Hygiena byla velmi zanedbaná, dítě bylo oblečeno do špinavého oblečení, málo mluvílo, chyběla mu slovní zásoba, nepoznávalo barvy, neumělo počítat, zavázat si tkaničky. Časté střídání prostředí mělo na Radka negativní dopad. Měl pocit, že je doma všude, kde jsou na něj hodní. Při odchodu od manželů Hrdličkových byl Radek naprosto klidný a těšil se do školky.

Město Brno – ÚMČ podalo 13. února 2000 návrh soudu na nařízení předběžného opatření nezletilého Radka, přičemž návrh byl odůvodněn tím, že matka je ve výkonu trestu odnětí svobody, otec o dítě zájem neprojevuje. Péči zajišťovali manželé Hrdličkovi, k jejichž péči OSPOD vznesl připomínky, neboť v den šetření u manželů Hrdličkových byl Radek nalezen sám doma. Pan Hrdlička se nacházel v nemocnici a paní Hrdličková nebyla schopna zajistit Radkovi ani základní doklady. Dokazováním bylo zjištěno, že se dítě ocitlo bez jakékoliv péče, byl závažně ohrožen jeho příznivý vývoj a tak soud rozhodl dne 13. února 2000 předběžným opatřením o předání nezletilého Radka do péče DDÚ Brno, Hlinky.

1. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2000)

Radek byl ještě téhož dne tedy 13. února 2000 umístěn na doporučení DDÚ Brno, Hlinky v Soukromém dětském domově – Holeje. Radkovi je v době umístění do ústavní výchovy pět a půl rok a adaptuje se na nové výchovné prostředí dětského domova.

Psychologické vyšetření ze dne 5. dubna 2000

Somaticky přiměřeně vyspělý, stenický chlapec. V cizím prostředí je zpočátku nejistý, později v kontaktu již bez problémů spolupracuje. Působí dojmem mírnější povahy, v úkolových situacích se brzy vzdává, nevěří si, reaguje slovy: „To neumím, nevím.“ Chce dělat něco jiného, uniká do hry. Je třeba ho zvýšeně stimulovat, podněcovat ke splnění požadavku. Řeč je mnohočetně dyslalická, často špatně srozumitelná, slovní zásoba velmi

malá. Kresba nezralá, spontánně si netroufá nic nakreslit, podle předlohy (Matějček) zvládne jen kolečko, křížek již ne. Slabé jsou obecné vědomosti. Intelekt v normě, orientačně průměrný.

Závěr vyšetření: Pětiletý chlapec, krátce v ústavní výchově, předtím ve výchovně nepodnětném prostředí. Toho času navštěvuje MŠ v Budišově. Vývojově opožděný v řeči, kresbě, znalostech. Je třeba především rozvíjet jemnou motorickou koordinaci, grafomotoriku, zajistit logopedickou péči. Zajistit přísun podnětů k rozvíjení rozumových schopností. Podněcovat k vývojově přiměřeným činnostem, pomáhat s jejich plněním, dodávat sebedůvěru k jejich zvládnutí.

Zdravotní stav: Až na běžné nachlazení je dítě zdrávo.

Charakteristika osobnosti: Radek se velmi rychle adaptuje na nové prostředí v dětském domově. V kolektivu dětí je oblíbený, nevyvolává spory ani hádky. Od dubna navštěvuje mateřskou školu v Budišově a učí se základním dovednostem a znalostem. Osvojuje si zanedbané hygienické návyky. Je to dítě náladové, někdy až tvrdohlavé, je netrpělivý, roztěkaný, při práci se nemůže smířit s neúspěchem. Naopak činnosti, které ho zaujmou, vykonává s chutí ale ne na dlouhou dobu (kreslení, práce s papírem). O své matce nikdy nemluví, pokud ano, vyjadřuje se o ni jako o tetě Ivaně a tvrdí, že maminku nemá. Radek začal od dubna navštěvovat logopedickou ambulanci.

Rodina: Matka projevuje o syna občasný zájem, napsala tohoto roku z výkonu trestu celkem tři dopisy. V prvních dvou se dotazovala na stav syna. Třetí byl určen Radkovi, v němž jej ubezpečuje, že až se vrátí, vše mu koupí a vynahradí. Dodává, že je jeho maminkou, která na něho neustále myslí a je jí smutno. Nikdo jiný o Radka zájem neprojevil.

2. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2001)

Koncem tohoto roku dosáhl Radek 7 roků. Pravidelně navštěvuje logopedickou ambulanci, kde projevuje značné pokroky a je schopen podle obrázku reprodukovat jednoduchou pohádku. Naučil se rozlišovat všechny barvy, ale stále má problémy si zapamatovat nové věci.

Psychologické vyšetření ze dne 16. března 2001

Tělesný vývoj v normě, motorika vzhledem k věku lehce opožděná. V kontaktu nejistý, zpočátku jen pasivně sedí, mluví šeptem, po rozkoukání již spolupracuje dobře, ale mnoho

si nevěří, v úkolových situacích se snadno vzdává. Dokáže reagovat poměrně pohotově, bystře, dlouho však u ničeho nevydrží, má tendenci často střídat činnosti. Velmi se zlepšila výslovnost i schopnost vyjadřování. Ve výslovnosti přetrvávají již jen lehčí vady. Nezralá je fonematika. Zlepšila se kresba, spontánně nakreslí dům, postavu, autobus. Relativně dobré jsou obecné vědomosti, chlapec má zájem o nové poznatky. Intelekt je v normě, jeví se jako průměrný, ve vývoji schopností se projevuje předchozí výchovná zanedbanost.

Závěr: Po roce chlapec projevuje velký vývojový pokrok. Pro školní docházku je však stále pracovně málo zralý. Doporučuji roční odklad. Pokračovat v logopedické péči, věnovat se rozvoji grafomotoriky, rozumových schopností, slovní zásoby a dalším školsky potřebným schopnostem, podporovat sebedůvěru chlapce.

Zdravotní stav: Zdravotní stav je dobrý, kromě běžného nachlazení a zánětu středního ucha nebyl vážně nemocen, nosí dioptrické brýle, má malé problémy se zuby.

Charakteristika osobnosti: Radkovo chování se velmi zlepšilo, je klidný, vyrovnaný, velmi se snaží, k ostatním dětem se chová přátelsky. Zvýšilo se jeho sebevědomí. V kolektivu vrstevníků je oblíben, i když občas vyvolává šarvátky a rád žaluje. Velice citlivě se chová ke zvířatům, povídá si s nimi a mazlí se (koťátka). O matce se Radek v poslední době nezmiňuje.

Scholarita: V lednu 2001 byl Radek u zápisu do první třídy ZŠ v Budišově. Na žádost školy bylo u Radka provedeno psychologické vyšetření s návrhem na roční odklad. Na základě psychologického vyšetření byla Radkovi na rok odložena povinná školní docházka, DD však zažádal o zařazení dítěte do speciální školy na přípravu pro plnění školní docházky. Radek byl ke dni 20. října 2001 zařazen do 1. ročníku Speciální školy v Třebíči. Ve škole se velmi dobře adaptoval. Na vyučování se těší, v přípravě je aktivní, práci dělá s nadšením. Ve škole nemá problémy s chováním, našel si nové kamarády.

Rodina: Matka projevila o syna zájem tento rok jednou. Poslala dopis ředitelce dětského domova s dotazem na Radka. Domnívala se, že syn už chodí do školy a dotazovala se, jaké měl vysvědčení a jak tráví prázdniny (dopis byl zaslán v červenci, tedy ještě před vůbec možným vstupem Radka do školy). Synovi posílá mnoho pozdravů a pusinek. V dopise se zmiňuje, že má již pár měsíců před výstupem z vězení a na synka se už moc těší.

3. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2002)

Radkovi je 8 roků a účastní se všech akcí pořádaných DD. U chlapce pokračuje nadále logopedická péče, řeč se výrazně zlepšila. Občas nezná význam slov, někdy si vymýšlí svá slova. V zimě byl na pobytu na horách, kde se naučil lyžovat. Letní prázdniny trávil v Chorvatsku a v dětské ozdravovně Huslenky, kde se adaptoval dobře, až na občasné konflikty s dětmi bylo jeho chování dobré. Pobyt v ozdravovně byl doporučen opakovat.

Zdravotní stav: Radek je stále v péči oční lékařky, celkový stav je dobrý.

Charakteristika osobnosti: V DD se chová k dětem přátelsky, je klidný, vyrovnaný. Má pěkný vztah ke zvířatům.

Scholarita: U zápisu do ZŠ byl Radek úspěšný a od září začal navštěvovat ZŠ v Budišově. Při přípravě na vyučování se střídá nadšení s nechutí. Velmi dobře a samostatně čte, počítá na prstech. Ve škole jsou však stížnosti na jeho nekázeň. Vyrušuje v hodinách a má konflikty se spolužáky.

Rodina: Matka napsala dva dopisy a informovala se v něm na syna.

4. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2003)

Radkovi je 9 roků. Velký pokrok je zaznamenán v řeči. Občas nezná význam slov, ale hbitě je nahradí vlastními, které si vymyslí a kterým rozumí. Stále dochází do logopedické poradny. Na konci školního roku začal vyslovovat „ř“.

Psychologické vyšetření ze dne 5. dubna 2003

Třídní učitelka signalizuje obtíže ve čtení a psaní, žák si plete písmena, nezvládá diktáty. Chlapec je snaživý, ale někdy nezvládne stejný rozsah práce jako ostatní děti.

Radek je fyzicky přiměřeně vyspělý chlapec, v kontaktu bezprostřední, vstřícný, hovorný. Oproti minulému vyšetření je patrné jak motorické zklidnění, tak i zlepšení psychické práce schopnosti, soustředění pozornosti. Přetrvává u něj vada výslovnosti. S obtížemi čte, zatím dobře nezvládá slabiku jako celek, klopotně skládá slova, plete si tvarově podobná písmena. Zvládne opis, při přepisu si nevybavuje některé psací tvary písmen, některé zaměňuje. Nezvládá psaní podle diktátu. V počítání výraznější potíže nejsou, potřebuje však stále názor (prsty, počítadlo). Rozumové schopnosti jsou globálně v normě, jeví se jako průměrné dítě. V okolním světě je chlapec dobře orientovaný, obecné znalosti má přiměřeně věku.

Závěr: V anamnéze výchovná zanedbanost, opoždění psychomotorického vývoje. Ve škole jsou problémy pro hyperaktivitu, ve čtení a pravopisu se rozvíjejí dyslektické potíže.

Doporučuji žáka ve škole zařadit do péče o dyslektiky, v PPP nabízíme vyšetření dílčího oslabení výkonu. Vhodné bude zaměřit se na rozvoj zrakového a sluchového vnímání a rozlišování, upevňování tvarů zaměňovaných písmen tiskacích i psacích, sluchového rozkladu i rozkladu slabiky, postřehování slabiky jako celku, čtení vázaným slabikováním, psaní po rozkládaných slabikách. Celkově při osvojování nových dovedností pomalejší přístup, důkladné procvičení a upevnění, lze omezit rozsah požadovaných úkolů, pokud žák nestačí vyučovacímu tempu.

Zdravotní stav: Přetrvává péče očního lékaře.

Charakteristika osobnosti: V domově se Radek chová dobře. Velmi mu prospěla změna vedení ve škole. Při přípravě na vyučování je snaživý. K ostatním dětem se chová přátelsky. Rád pomáhá s domácími pracemi, je manuálně zručný.

Scholarita: Radek byl na základě doporučení z PPP od ledna 2003 přemístěn ze základní školy v Budišově do ZŠ Na Kopcích v Třebíči, kde jsou třídy s nízkým počtem žáků a individuální přístup k dětem. Ve škole jsou občas problémy pro hyperaktivitu. Radek se zapojuje do řady mimoškolních aktivit – navštěvuje dramatický kroužek, počítače, sportovní hry. První ročník ukončil se samými jedničkami a pouze jednou dvojkou.

Rodina: Po propuštění z vazby telefonovala ředitelce domova Radkova matka. Ptala se na syna a slíbila, že jej již brzy navštíví. Do domova však nepřijela.

5. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2004)

Radkovi je 10 roků a navštěvuje 3. ročník ZŠ na Kopcích. Po tříleté soustavně probíhající logopedické péči došlo k odstranění veškerých řečových vad. Radek komunikuje velmi dobře, i když občas použije nevhodné slovo s jiným významem. Je v péči PPP a pravidelně navštěvuje speciálního pedagoga.

Psychologické vyšetření ze dne 23. dubna 2004

Radek je přiměřeně fyzicky vyspělý, v sociálním kontaktu bez potíží, ochotně spolupracuje, předvede školní dovednosti. Ve čtení mnoho chybí, zaměňuje podobná písmena, přidává hlásky, komolí slova tak, že často nedávají smysl, pak nerozumí textu. Při psaní také zaměňuje podobná písmena, chybějí písmenka, diakritická znaménka. Opis a přepis zvládá, diktát píše s velkými obtížemi. Při numerickém počítání stále potřebuje

názor. V počáteční násobilce zvládá řady násobků, v příkladech na násobení a dělení je odpočítává na prstech. Intelektové schopnosti psychometricky se jeví aktuálně v pásmu podprůměru. Výsledky v testech jsou však nepříznivě ovlivněny obtížemi v soustředění. Často odpovídá bez rozmyslu, typuje. Potřebuje stálou stimulaci k tomu, aby se více nad úkolem zamyslel, opravil chybu apod.

Závěr: Školsky obtíže pro hyperaktivitu, poruchy pozornosti, poruchy učení (dyslexie, dysortografie).

Doporučení: Žák bude nadále ve speciálně pedagogické péči v PPP. Další školské zařazení je možné řešit buď formou integrace do běžné třídy v ZŠ Na kopcích, s individuálním vzdělávacím programem nebo zařazením do specializované třídy pro děti s poruchami učení.

Zdravotní stav: Radek má problémy s krátkozrakostí, má 5 dioptrií, navštěvuje pravidelně oční ambulanci.

Charakteristika osobnosti: V domově Radek inklinuje spíše k mladším dětem, má ochranné sklony a jeho chování je bezproblémové. Má široký okruh zálib, převážně jej baví kopaná, plavání, rád lyžuje a jezdí na kole.

Scholarita: V letošním roce Radek pracuje ve škole na základě doporučení z PPP podle individuálního učebního plánu. Chování je ve škole celkem dobré, ale ukradl spolužačce z aktovky tatranku, dostal důtku ředitele. Navštěvuje školní zájmové kroužky – počítače a keramiku.

Rodina: O chlapce neprojevuje zájem ani matka ani nikdo z rodinných příslušníků.

6. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2005)

Radek je nyní ve věku 11 let a byl přeřazen do 5. ročníku Speciální školy v Třebíči.

Chlapec je v trvalé péči speciálního pedagoga

Psychologické vyšetření ze dne 10. října 2005

Radek je fyzicky přiměřeně vyspělý. Motoricky málo obratný. Sociální kontakt navazuje bez problémů, chová se bezprostředně, hovoří. Patrný je zvýšený motorický neklid, nadbytečné pohyby, poposedá, hraje si s věcmi, sbírá je, když mu padají na zem. Nevydrží se soustředit na práci, po několika minutách se pozornost odklání, narůstá počet chyb. Má malou ctižádost, nezáleží mu příliš na výsledku. V nové škole je celkem spokojený, baví ho pracovní a tělesná výchova. Přetrvávají potíže se čtením, zaměřuje tvarově podobná

písmena, komolí slova, ale již je schopen z přečteného pochopit hlavní myšlenku. Ve vyjadřování nemá výraznější potíže, reaguje pohotově. Píše neupraveně, ale čitelně, v psaném textu je hodně chyb, potíže má zejména při psaní diktátu. Sluchová paměť se lepší, trvají problémy ve fonetickém rozlišování. Sčítání a odčítání s přechodem přes desítku zvládá, násobí zdlouhavě jen za pomoci postupného odřikávání násobků. Intelektové schopnosti jsou v pásmu podprůměru.

Závěr: Nižší nadání pro školní práci, poruchy učení (dyslexie, dysortografie), hyperaktivita s poruchou pozornosti. Pro tyto obtíže spolu s nízkou motivací pro školní práci a slabou pílí žáka by bylo zvládnutí požadavků základní školy problematické. Doporučuji přeřazení do vzdělávacího programu speciální školy. Zde však zaměstnávat žáka přiměřeně jeho schopnostem, tzn. mít na něj vyšší požadavky oproti spolužákům, zejména v naukových předmětech. Zohlednit poruchy ve čtení a pravopisu. Nadále speciálně pedagogické vedení.

Zdravotní stav: Radek nosí dioptrické brýle, kromě běžného nachlazení je zdrav.

Charakteristika osobnosti: V domově je chlapcovo chování bez vážných problémů. Mezi ostatními dětmi je oblíbený. Dokáže zabavit i menší děti, občas k nim bývá ale i agresivní, pokud chce prosadit své zájmy bez ohledu na názory ostatních dětí. K domluvám je přístupný. Rád se zapojuje do společných činností. Je zručný, občas trochu zbrklý. Svěřenou práci vždy plní, pouze je nutná kontrola. Při přípravě na vyučování má problémy soustředit se, je nutné střídat činnosti s odpočinkem. S oblibou se účastní akcí sportovních i společenských pořádaných školou i domovem. Ve sportovních soutěžích je úspěšný. Začal navštěvovat oddíl kopané v Sokole Budišov. V domově má silné citové vazby k dospělým.

Scholarita: Od září 2005 přestoupil Radek na doporučení PPP na Speciální školu v Třebíči. Z počátku navštěvoval 4. ročník, ale po 14 dnech byl přeřazen do 5. ročníku. Učení zvládá bez problémů, neboť má dobré znalosti z předcházející školy. Což bylo zřejmě i příčinou problémů, které nastaly po přechodu Radka do 4. ročníku speciální školy. Radek se v hodinách nudil, cítil převahu nad ostatními dětmi. Docházelo ke střetům s jinými dětmi, protože se mu prý posmívaly. V současné době nejsou na Radka žádné připomínky ze strany školy.

Rodina: Matka ani rodinný příslušníci zájem neprojeví.

7. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2006)

Radkovi je 12 roků a navštěvuje 6. třídu speciální školy.

Zdravotní stav: Je dobrý, běžná nachlazení, nosí brýle.

Charakteristika osobnosti: Radek byl přestěhován na jinou skupinku z důvodu příchodu tří nových dětí (sourozenců). Na nové skupině si zvykl rychle. Soužití s mladšími chlapci mu vyhovuje, přistupuje k nim starostlivě, pomáhá jim. Procvičuje se s ním cvičení na zlepšení paměti a soustředění v hodinách.

Scholarita: Radek má prospěch bez problémů. Za aktivitu při vyučování nosí pochvaly. Intelkem vyniká nad ostatními spolužáky. Problémy jsou v jeho chování. Často dostává poznámky za agresivitu vůči spolužákům. Nad spolužáky se Radek povyšuje a snaží se je ovládat. Jinak je v celku hodný a přístupný domluvě. Dostal však poznámku za napadení spolužáků. Prý se mu posmívají, že nemá rodiče. Radek slíbil nápravu v chování.

Rodina: Bez zájmu

8. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2007)

Radkovi je 13 roků a navštěvuje 7. třídu speciální školy. Po vzájemné konzultaci s ředitelkou domova a DDÚ Brno, Hlinky, budou Radkovi zajišťovány na základě hodnocení pedagogických pracovníků příslušného zařízení SDD výchovně vzdělávací potřeby v rozsahu písm. b) až c) dle § 2 odst. 10 zák. č. 109/2002 Sb. a následně zák. č. 383/2005 Sb. Navštěvuje nadále speciálního pedagoga kvůli poruchám učení.

Zdravotní stav: Dobrý, bez závažných onemocnění, přetrvávající krátkozrakost.

Charakteristika osobnosti: Úroveň společenského chování odpovídá spíše mladšímu věku. Vyjadřuje se vulgárně. Fyzickou sílu používá spíše v sebeobraně. O konfliktních situacích komunikuje s dospělými, je přístupný domluvě. Rád si povídá a sděluje zážitky. Je vnímavý k potřebám druhých, často překvapí dárkem pro radost. V domově kamarádí spíše s mladšími dětmi. Často jim pomáhá s procvičováním logopedie, přistupuje k nim starostlivě. Pro děti vymýšlí různé hry, dokáže zaujmout. Při sporu nebo konfliktu jedná někdy impulsivně, ale nechá si domluvit. Do pravidelných činností se zapojuje po upozornění. V osobních i školních věcech si udržuje pořádek. Hygienické návyky má osvojeny, ale je nutná kontrola, občas je hygiena povrchní. Obléká se spíše prakticky, v odívání je nenáročný.

Scholarita: Radkovo chování ve škole se výrazně zhoršilo. V únoru 2007 byla pozvána do školy ředitelka DD k projednání Radkova chování a opakovaně vzájemného brutálního napadání s ostatními spolužáky. Jednalo se o tzv. ruskou školu, při které dochází k fyzickým atakům prostřednictvím kopů, úderů, naražení na školní tabuli apod., přičemž si žáci natáčeli Radkovo jednání na mobilní telefon a povzbuzovali jej slovy: „Dej mu, přidej“. Evidentním iniciátorem byl právě Radek, který svého spolužáka kopem do hrudníku srazil k zemi. Radek přiznal, že tuto aktivitu provozoval se spolužáky již minulý rok. Tento rok získal pět pochval především za dobrovolné domácí úkoly a pět poznámek za drzé vystupování vůči učitelům a za nekázeň a vyrušování v hodinách.

Výchovné opatření DD: Radek byl ředitelkou domova a kmenovými vychovatelkami poučen o šikaně a následně bylo učiněno výchovné opatření tj. minimální kapesné po dobu třech měsíců. Dále byly vychovatelky vyzvány k většímu dohledu a zvýšením aktivit pro Radka. Ředitelka domova také zažádala o následné psychologické vyšetření.

Psychologické vyšetření ze dne 16. dubna 2007

O kontrolní vyšetření požádal DD z podnětu školy. Dle vychovatelky DD má Radek výkyvy v chování, ve škole i ve vztazích k vrstevníkům. Radek je štíhlý, drobnější chlapec. V kontaktu dnes poněkud negativisticky laděný, málomluvný, ale přece spolupracuje, podřídí se pokynům. Dřívější motorický neklid je dnes méně patrný. V rozhovoru působí dojmem, že poněkud nedoslýchá. Sděluje, že ve škole je celkem spokojený, ale vadí mu výsměch spolužáků, kteří poukazují na to, že je z dětského domova, nemá rodiče ani peníze. Pravděpodobně se nechá snadno vyprovokovat, je vznětlivý, pohotový řešit konflikty slovní i fyzickou agresí. Avšak na chování ve škole mu záleží, nechce si dělat problémy, nechtěl by mít kázeňská opatření za chování. Baví ho sport, ve škole tělocvik. Nemá rád zejména český jazyk, kde se stále projevují výrazné obtíže dyslektické a dysortografické. V žákovské knížce jsou patrné výkyvy, pochvaly se střídají se špatnými známkami. Rozumové předpoklady jsou v normě, podprůměrné.

Závěr: Třináctiletý chlapec v ústavní výchově, zařazený do vzdělávacího programu zvláštní škola pro nižší nadání, poruchy učení (dyslexie, dysortografie) i chování (ADHD). Vývoj osobnosti je komplikovaný, specifické poruchy chování – neklid, afektivní dráždivost, impulzivita působí potíže v přizpůsobení v kolektivu vrstevníků. Negativně působí nejistota spojená s absencí rodinného zázemí. Doporučení: chápat a taktní, ale zároveň pevnější a důsledné vedení, stanovit jasná pravidla chování, průběžně hodnotit.

Pochvalou posilnit každé žádoucí chování. Ve škole zohlednit poruchu čtení a pravopisu. Bránit pokud možno posměchu a provokacím spolužáků. Pro aktuálně se jevící nedoslýchavost zajistit lékařské vyšetření.

Rodina: Bez zájmu.

9. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2008)

Radkovi je 14 let a navštěvuje 8. třídu speciální školy.

Zdravotní stav: Chlapec nemocný nebývá, je nadále v péči očního lékaře.

Charakteristika osobnosti: V domově je hlučný a rád na sebe strhává pozornost. Pro svoji veselou povahu je mezi dětmi oblíbený. Mladší děti dokáže vždy zaujmout nějakou hrou, při které má Radek vedoucí úlohu a mladší děti jej poslouchají a vzhlíží k němu. S vrstevníky si rozumí, ale je více konfliktní než dříve. Občas užívá hrubá slova, ale pouze ve vztahu k dětem. Při organizování činností je aktivní a nápaditý. Při plnění povinností je ochotný, někdy odmítá něco udělat, ale nakonec poslechne. Na pokoji si udržuje pořádek. Radek dělá lidem rád radost různými dárky, které sám vytváří. Upřednostňuje sportovní aktivity a pohybové hry. Rád kreslí, poslouchá hudbu, sleduje sportovní zápasy. S oblibou sleduje dokumentární pořady v TV. Začíná se více zajímat o vztahy mezi chlapci a děvčaty.

Scholarita: Radek je průměrný žák, v poslední době se více ve škole snaží a třídní učitelka jej chválí za jeho chování, méně se předvádí, ve vyučovacích hodinách už nevyrušuje. Nevybitou energii předvádí alespoň ve školní družině. Vychovatelka si velmi často stěžuje na jeho chování, je tam rád středem pozornosti, předvádí se a svými výroky baví všechny kolem sebe, někdy ale velmi nevhodně.

Rodina: Bez zájmu.

10. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2009)

Radek toho roku dosáhl 15 roků a navštěvuje 9. třídu speciální školy v Třebíči.

Psychologické vyšetření ze dne 4. listopadu 2009

Radek je stenický chlapec, přiměřeně sebejistý, v kontaktu vstřícný. Je komunikativní, hovorný, ale působí dojmem, že poněkud nedoslýchá. Ve škole je spokojený, plní si všechny povinnosti. Někdy se rád předvádí, baví ostatní, ale lze jej usměrnit. Intelektové schopnosti se aktuálně jeví na hranici normy a defektu.

Závěr: Patnáctiletý chlapec, v ústavní výchově, letos končí školní docházku ve vzdělávacím programu speciální škola, prospěchově průměrný, kázeň celkem bez problémů. Kvůli sníženým intelektovým schopnostem trvají speciální vzdělávací potřeby podle § 16 zákona 561/2004 Sb. Doporučuji zařazení do odborného učiliště, žák má zájem o obor kuchařské práce v Třešti.

Zdravotní stav: Je bez zdravotních potíží, nosí brýle. Po kontrole na oční ambulanci - stav se nezhoršil. Přetrvává 5 dioptrií. Je v péči alergologa, ale větší potíže nemá.

Charakteristika osobnosti: Na rodince je poměrně hlučný a rád na sebe strhává pozornost. Zvláště když se mu děti smějí. Mladší děti ze skupiny ochraňuje a zastává se jich, když je třeba. S oblibou vymýšlí pro děti hry, které je velmi baví. Děti jej poslouchají na slovo. Radkovi tato úloha dodává pocit důležitosti a zvyšuje mu jeho sebevědomí. S vrstevníky si rozumí, občas užívá vulgární slova. Vytváří pro lidi kolem sebe dárečky a dává jim najevo, že je má rád. Roste jeho zájem o partnerské vztahy. Projevuje v poslední době velký zájem o to, aby poznal svoji matku. Zmiňuje se, že až odejde z dětského domova, bude ji chtít vyhledat. Chce vědět, proč za ním nepřišla, proč o něj nestála.

Scholarita: Radek patří v současné době k nejlepším žákům ve třídě. Školní hodnocení bylo ze všech předmětů na výbornou, pouze z českého jazyka 2. Dostal tento rok i pochvalu třídního učitele za zlepšení školních výsledků. Začal se ve škole více snažit a jeho třídní učitelka je spokojená také s jeho chováním, už se méně ve vyučovacích hodinách předvádí. Ve školní družině však svoji nabitou energii patřičně vybíjí. Vychovatelka si často stěžuje na jeho neukázněné chování. S paní vychovatelkou si rozumí čím dál méně. Radek se rozhodl pro učební obor řeznické a uzenářské práce na odborném učilišti v Třešti.

Rodina: Bez zájmu.

11. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2010)

16 let. Prvním rokem OU řeznické práce v Třešti, kde je přes týden ubytovaný na internátě.

Zdravotní stav: Dobrý, nosí brýle. Navštěvuje oční ambulanci. Chrup zdravý. Odeslán na ortodoncii, není nutné zasahovat rovnátky.

Vývoj osobnosti: V domově spolupracuje, je kamarádský a dobrosrdečný, chová se bezprostředně a sebevědomě. V kolektivu dětí je velmi oblíbený. V rozepřích se zastává

slabších, rozhoduje spravedlivě, děti mu důvěřují. S vrstevníky si rozumí už méně, těší ho zájem děvčat. Nebojí se dávat najevo své city, je všímavý, rád dělá radost. Ochotně plní své povinnosti, konfliktní situace nevyhledává. Někdy je velmi hlučný a neumí přijímat kritiku, reaguje podrážděně a vulgárně. Má podnikavého ducha, ale vše řeší jednoduše až naivně. Problémy konzultuje, nebojí se na cokoli zeptat. Je vůdčí osobností pro mladší děti a to jak v dobrém tak i ve zlém. Organizačně je málo pohotový. V osobních věcech si udržuje pořádek, vkusně se obléká, používá různou kosmetiku.

Scholarita: Radek nastoupil do prvního ročníku oboru řeznické a uzenářské práce na odborném učilišti v Třešti. Je prospěchově slabší, spoléhá především na vědomosti získané v hodinách. Jeho příprava do školy spočívá pouze v plnění zadaných úkolů. V hodinách je aktivní, snaží se však upoutávat pozornost ostatních žáků a vyrušuje. Ve třídě se množí kázeňské přestupky a nechává se ovlivnit ke špatnému jednání. Také na praxi hledá úlevy, několikrát přišel pozdě. Byla mu udělena důtka třídního učitele za neomluvené hodiny na praxi a opakované vyrušování v hodinách.

Rodina: Bez zájmu.

12. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2011)

17. let. Studuje 2. ročník na OU v Třešti.

Zdravotní stav: Dobrý, nosí brýle, kontrola u očního lékaře.

Charakteristika osobnosti: Na skupině je chování dobré, je kamarádský, veselý a komunikativní. O problémech mluví otevřeně, často přidává vyprávění komický charakter ve snaze zaujmout. Přispívá k dobré atmosféře na rovince. Pro mladší děti je vzorem po všech stránkách. Někdy je hlučný a vulgární. Stal se vůdčí osobností při hrách a společných činnostech. Organizuje volnočasové aktivity, umí pomoci, poradit, zastat se slabších. Sám je nadšený sportovec. Na svůj věk je velmi hravý a nápáditý, u dětí oblíbený. Projevuje zájem o děvčata, vhodně se obléká. Má důvěřivou povahu, je dobrosrdečný, rád druhé obdarovává. Konflikty nevyhledává, ale umí se ohradit, kritika je mu nepříjemná. Někdy neodhaduje vážnost situace a překračuje hranice slušnosti. Povinnosti si plní, je nápomocný při všech pracovních činnostech. Chybí mu však zodpovědnost v jednání a rozhodování. Vážným prohřeškem bylo požití alkoholu při cestě na internát, kdy musel být následně hospitalizován v nemocnici. Rád poslouchá moderní hudbu, žije fotbalem.

Scholarita: Radek ukončil 1. ročník na OU v Třešti, prospěchově je slabší. Má však pocit, že učení zvládá s přehledem. Někdy v hodinách vyrušuje, pouští se do sporu s učiteli, používá výmluvy. Podle třídního učitele jsou jeho výsledky hluboko pod jeho možnosti. Nevhodným chováním na sebe upozorňuje a stává se tak terčem napominání. Je hlučný, impulsivní, málo soustředěný. V praktickém vyučování je hodnocen známkou 3. Při plnění zadaných úkolů je však vstřícný a snaživý, není příliš pečlivý. Nechá se snadno ovlivnit ke špatnému, má pozdní příchody a několik neomluvených hodin na praxi.

Rodina: Bez zájmu.

13. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2012)

Radkovi je 18. let., navštěvuje 3. ročník na OU a tento rok podepsal smlouvu s dětským domovem o dobrovolném pobytu.

Zdravotní stav: Bez zdravotních potíží, nosí brýle, podstoupil operaci apendixu.

Charakteristika osobnosti: V domově je Radkovo chování téměř bezproblémové. Má spoustu dobrých vlastností, je kamarádský, veselý a tolerantní. Umí být vděčný, uznalý a také zábavný. Svůj projev příliš nekontroluje, někdy je hlučný a vulgární. Na napomenutí reaguje podrážděně, občas bývá drzý. Je komunikativní, rád sděluje zážitky a hodnotí různé situace. Rozhoduje se unáhleně, problémy konzultuje, nechá si od autorit poradit. Rady od vrstevníků nemá rád. Radek má velmi pěkný vztah k mladším dětem. Děti se těší na jeho příjezd z internátu, vždy se zajímá, kdo byl přes týden hodný a kdo zlobil. Zlobivým dětem pak promlouvá do duše, aby své špatné jednání již neopakovaly. Mezi vrstevníky je oblíbený, s chlapci probírá většinou techniku. Začal se více zajímat o dívky a také o svůj vzhled, vkusně se obléká. Radek je důvěřivý a snadno se nechá ovlivnit ke špatným věcem. Ochotně plní své povinnosti, aktivně se zapojuje do pracovních činností. Hygienu dodržuje, používá pánskou kosmetiku. Hraje fotbal, hokej, lyžuje, rád poslouchá hudbu a zajímá

Scholarita: Radek ukončil 2. ročník na OU. Jeho školní prospěch je podprůměrný. Došlo ke zhoršení školního prospěchu. Slabší hodnocení je především v teoretických a odborných předmětech. Jeho předností je výmluvnost, vyjadřuje se však nepřesně a nesprávně. Ve vyučování bývá často nepozorný. Radek se rád předvádí před spolužáky tím, že je drzý na kantory. Vyjadřuje se před nimi vulgárně a nerespektuje je. Nejhůře je na tom Radek v matematice, kde často vyrušuje a kde byl také v pololetí hodnocen nedostatečnou, z velké části proto, že učitelku provokoval. Učitelku z nějakého důvodu neuznává a chová

se k ni nevhodným způsobem. Škola Radka moc nebaví. Za porušování školních povinností byla Radkovi udělena důtka třídního učitele. Přípravě na vyučování věnuje málo času, se svými vědomostmi je však spokojený, nemotivuje ho to k většímu úsilí. Neustále je zapotřebí jej motivovat k ukončení studijního oboru.

Rodina: Bez zájmu.

14. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2013)

Radkovi je 19. let, úspěšně ukončil učební obor řeznické a uzenářské práce na OU v Třešti. Pokračoval ve studiu v dalším učebním oboru kuchař – číšník, kde však učivo nezvládal a přešel po dvou měsících na učební obor truhlářská výroba na OU v Třešti.

Psychologické vyšetření ze dne 26. října 2013

Radek přišel sám, aktuálně s četnými odřeninami v obličeji a na ruku (údajně ho opilý kamarád vláčel po zemi), ale působí bezstarostně, je v dobré náladě. Sděluje, že do dalšího učební oboru nastoupil proto, že ještě chce další tři roky setrvat v DD. Zkusil v září nastoupit do běžného oboru kuchař-číšník, ale zjistil, že zde by učivu nestačil. Radek je bezprostřední, hovorný, ale působí dojmem, že poněkud nedoslýchá. Často se ptá a musím mu otázky či pokyny opakovat. Je ale možné, že se jedná jen o projev poruchy pozornosti v rámci ADHD. Přetrvávají problémy se čtením a pravopisem. Presentován byl Ravenův inteligenční test. Intelektové schopnosti žáka jsou opakovaně zjišťovány na hranici průměru a lehkého defektu.

Závěr: Vzhledem ke sníženým intelektovým schopnostem a výrazným obtížím ve čtení a psaní má žák speciální vzdělávací potřeby ve smyslu § 16 zákona č. 561/2004 Sb. Kvůli impulzivitě a poruchám pozornosti doporučuji zvýšený dohled na žáka v praktické části učební oboru, zejména při práci na truhlářských strojích.

Zdravotní stav: Bez zdravotních potíží, nosí brýle.

Charakteristika osobnosti: V domově je bezproblémový, je kamarádský, veselý, ostatní děti jej mají rády. K mladším dětem se chová hezky a ochranně, ale dokáže je i vhodně pokárat. Někdy neodhadne, co je dobré, ale dá si říct. Po příjezdu z internátu se zajímá o dění na rodince. Své povinnosti plní bez problému. Pečuje o svůj vzhled a hezky se obléká. Je potřeba kontrolovat pořádek v osobních věcech, osobní hygienu dodržuje důsledně. Občas se unáhleně rozhoduje, ale pokud má nějaký problém, konzultuje ho

a nechá si poradit. Je důvěřivý a lehce ovlivnitelný. Má velmi nízké sebevědomí a hodně se podceňuje.

Scholarita: Ve vyučování bývá často nepozorný, nesoustředěný. Je málo ctižádostivý a cílevědomý. Jeho podprůměrné výsledky mu stačí, nesnaží se vynaložit úsilí ke zlepšení. Přípravě do školy moc času nevěnuje. Vedení školy uvažovalo o podmíněčném vyloučení Radka ze školy. V konečné fázi obdržel Radek důtku ředitele školy za neomluvenou absenci.

15. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2014)

19.5 roků 2. ročník OU truhlářské práce.

Zdravotní stav: Bez zdravotních potíží, nosí brýle.

Charakteristika osobnosti: Na rodince nemá Radek s chováním problémy, je kamarádský, veselý, ostatní děti ho mají rády. Dovede je pobavit, chová se k nim hezky. Dokáže pochválit i vhodně pokárat. Občas se projevují výkyvy nálad, které se snaží koordinovat. Komunikace s dospělými mu činí trochu potíže, je to dáno nedostatkem slovní zásoby a problémem je i neschopnost redukovat delší slovní výrazy. Se svými problémy se svěřuje a zajímá ho i názor jiné dospělé osoby. Rozhoduje se impulsivně, ale nechává si poradit. O svůj vzhled pečuje velmi pečlivě, pěkně se obléká, udržuje osobní hygienu. Je však nutné kontrolovat pořádek v jeho osobních věcech. Je důvěřivý, ovlivnitelný, má nízké sebevědomí a podceňuje se.

Scholarita: Jeho průměr je spíše podprůměrný. Hluboko pod jeho možnosti. Dle hodnocení učitelů je ve vyučování nepozorný a nesoustředěný, se svými podprůměrnými výsledky je spokojený a nechce vynaložit žádné úsilí ke zlepšení. Přípravě do školy nevěnuje téměř žádný čas.

Rodina: Bez zájmu.

4.1.1 Shrnutí kazuistiky

Radek žije patnáctým rokem v Soukromém dětském domově – Holeje, je stár 19.5 roků a studuje druhý učební obor na OU v Třešti, aby svůj pobyt v dětském domově mohl prodloužit. Chlapec nemá žádné výrazné zdravotní problémy. Nosí dioptrické brýle (5 dioptrií) a je mírně nedoslýchavý, somaticky je zcela zdrav.

V počátcích svého vývoje neměl Radek snadný start do života. Jeho anamnéza před umístěním do DD není dosud zcela známa. Nikdo neví, s čím vším se musel Radek v raném dětství potýkat a co všechno si přinesl do života z prostředí, které je nám neznámé.

Do dětského domova byl Radek přijat jako evidentně zanedbané dítě. Byl opožděný v řeči, kresbě, znalostech, neměl vypěstované hygienické návyky. V sociálním kontaktu byl nejistý a ostýchavý, měl velmi nízké sebevědomí. V průběhu prvních let v DD proběhl u Radka rychlý vývoj k lepšímu. Naučil se mluvit, zlepšily se rozumové schopnosti, kresba, osvojil si základní hygienické návyky a přilnul k pečujícím osobám. Rychle se adaptoval na nové podmínky výchovného prostředí dětského domova.

Chování v domově se jeví po celou dobu jako bezproblémové. Jeho vztah k dětem i personálu je vřelý a srdečný. Rád dělá ostatním radost, je nesobecký, společenský, aktivní, pracovitý. Je však důvěřivý a lehce ovlivnitelný. Problémy řeší zbrkle a naivně, chybí mu důslednost. Své povinnosti však vykoná bez problémů. Preferuje především sportovní aktivity. Problémy byly u Radka zaznamenány především ze strany školy a v jeho školních výsledcích. Z počátku školní docházky se jevil jako bezproblémové dítě, byl snaživý a prospíval velmi dobře. Postupně však ve vývoji stagnoval, projevil se jeho snížený intelekt, porucha ADHD a s ní spojené problémy s učením a chováním. Radek přestal zvládat náročnější učivo na základní škole, kde v hodinách vyrušoval a byl přemístěn do speciální školy, ve které se zařadil do průměru. S jeho nástupem do speciální školy však nastaly problémy se spolužáky. Cítil nad ostatními dětmi převahu a docházelo mezi nimi ke kolizím, Spolužáci se mu navíc posmívali, že je Radek z dětského domova, což nesl těžce a reagoval impulsivním a agresivním chováním. V jeho zhoršeném chování se projevila absence rodinného zázemí, přičemž značně utrpělo jeho sebevědomí a schopnost zapadnout do vrstevnické skupiny. Matka jevila zájem v prvních několika letech prostřednictvím dopisů adresovaných ředitelce domova, postupně však o syna ztratila zcela zájem.

S příchodem puberty chlapcova motivace ke škole a učení ještě více zeslábla. Slovní projevy byly vulgární, k učitelům byl drzý, rád se předváděl a zanedbával školní docházku. Jeho snadná ovlivnitelnost ke špatnému jednání a chabá motivace k učení se projevila v nevalných školních výsledcích a ve výchovném opatření školy.

V současné době je Radek dospělým mladým mužem, který má ucelenou představu o svém budoucím životě. Našel si přítelkyni a dětský domov vnímá jako místo, které mu umožnilo

prožít bezstarostné dětství. Jeho prognóza do budoucna se jeví slibně. Je pracovitý a v jistém smyslu zodpovědný. Jeho představy o životě nejsou nějak přehnané, dokáže uvažovat realisticky. Jisté riziko u něj však spočívá v jeho velké důvěřivosti k lidem. Tato vlastnost se jeví jako nebezpečný faktor, přičemž bude velmi záležet na tom, v jaké společnosti se bude po odchodu z DD pohybovat, neboť je snadno ovlivnitelným člověkem. U Radka je tedy rozhodující, jakým směrem se vydá a jakými lidmi se obklopí, až opustí dětský domov.

4.1.2 Rozhovor

Rozhovor byl s Radkem uskutečněn 9. března 2014 v SDD Holeje. Předkládám zaznamenaný rozhovor v původním znění.

Myslíš si, že je škola důležitá? Ano, je důležitá. **Chtěl bys dělat to, čím se vyučíš?** Chtěl bych dělat, čím se vyučím, ale pokud bych dostal práci v jiném oboru za lepší prachy, dělal bych něco jiného.

Jsi spokojený se svými školními výsledky? Jsem. Ostatní mají taky takové známky, nechci moc vynikat, chci zapadnout mezi ostatní.

Stačí ti kapesné, které v DD dostáváš? Ne. **Jakou máš představu?** Tak 500,-

Jaký máš vztah k dětem v DD? Docela dobrý, nedělám rozdíly, jestli jsou to děti na mojí rodnice nebo na jiné. Mám rád děti.

Jaký máš vztah k vychovatelům? Se všemi vycházím dobře, k některým mám lepší vztah. **Máš k nim důvěru?** Jak ke komu. Těžko přijímám nové tety.

Vzpomínáš si, jaké bylo tvoje dětství? Nevzpomínám, jen že jsem spal v boudě se psem.

Chceš vyhledat své rodiče, až opustíš DD? Ne, nemám zájem. Když oni neměli zájem o mě, já o ně taky ne.

Dělá ti problém dodržovat daná pravidla v DD? Nemám s tím problém.

Jaké jsou tvé priority? Čeho chceš v životě dosáhnout? Práce, rodina.

Cítíš se na to, abys opustil DD a žil samostatně? Za určitých okolností ano. **Za jakých?** Pokud by se mnou chtěla žít partnerka.

Naučil ses v DD něco, co ti bude přínosem do života? Domácí práce, slušný chování.

Čeho se bojiš, až opustíš DD a naopak na co se těšíš? Bojím se samostatnosti, bez pravidel. Těším se na společnou domácnost s partnerkou.

Od koho očekáváš pomoc, až odejdeš z DD? Od majitele DD a od některý tety.

Chceš se jednou oženit a mít rodinu? Ano. **Jak velkou?** Dvě děti.

Jak si představuješ svoje bydlení? Na vesnici v domečku, zvířátka, klid, pohoda.

Co by mělo být zdroje tvých příjmů? Práce.

Kolik si představuješ, že bys měl měsíčně vydělávat? Kolem 25 000,-

Myslíš si, že ti DD více dal nebo vzal? Dal mi zázemí a rodinu, vztahy mezi lidmi. Nevzal mi nic. Jsem rád, že jsem tu mohl být. Mají mě tu rádi a pomáhají mi.

4.2 Kazuistika 2

Zletilá Lenka Z., narozená 18. Února 1996, v současné době navštěvuje druhý ročník učebního oboru cukrářská výroba na OU v Třebíči. Do dětského domova – Holeje byla přijata v roce 2012 na základě vlastní žádosti a následného rozhodnutí soudu z důvodu zanedbávání povinné péče.

Osobní anamnéza: Lenka se narodila v J. Hradci do úplné rodiny, rodiče jsou české národnosti. Průběh těhotenství a porodu byl bez komplikací. Lenka pravidelně navštěvovala svého pediatra.

Rodinná anamnéza: Rodiče dívky jsou od roku 2008 rozvedeni. Matka nar. 16. května 1966, invalidní důchodkyně. Otec nar. 19. října 1968, nezaměstnaný, v současné době znovu ženatý. Lenka má dva vlastní sourozence, mladšího bratra narozeného v roce 2001 a starší sestru narozenou v roce 1995. Po rozvodu rodičů byla Lenka, spolu se svými dvěma sourozenci, svěřena do péče otce. S otcem a jeho novou ženou a jejími dvěma dětmi žila ve společné domácnosti. Téměř všechny děti, kromě mladšího bratra Lenky, jsou již buď zletilé, nebo blízké zletilosti. Toto soužití však není ideální. V rodině dochází k častým konfliktům mezi dospělými i mezi dětmi. Od roku 2008 byla rodina sledována OSPOD, neboť bylo upozorněno na nedostatečnou péči rodičů o nezletilé děti, přičemž byl nad rodinou nařízen soudní dohled. V rodině probíhalo pravidelné šetření. Ve většině případů byla situace v rodině vyhodnocena jako podprůměrná. Bytové, ekonomické, hygienické i výchovné podmínky jsou na nízké úrovni. Elektřina je odpojená, vodu čerpají z potoka, rodiče nedbají udržování pořádku v domácnosti. Otec ani jeho manželka

nepracují, ve společné domácnosti s nimi většinou přebývá i matka Lenky, která pobírá invalidní důchod, což je důvodem, proč otec svoji bývalou ženu v domácnosti toleruje, jinak rodina žije ze sociálních dávek. Městským úřadem v Třebíči bylo zjištěno, že děti ve své obci žebrají o jídlo.

Příčina odebrání: Narůstající vztahové problémy mezi Lenkou a manželkou jejího otce řešila sama dívka s OSPOD, kdy se na něj obrátila v únoru roku 2012. Žádala o pomoc, už nechtěla nadále s otcem a jeho novou ženou žít. OSPOD bylo následně provedeno šetření v rodině, ve škole, vyvoláno jednání s otcem na úřadě a proveden rozhovor s nezletilou Lenkou. V té době došlo postupně ke zklidnění situace a dívka v rodině zůstala. V říjnu téhož roku se Lenka znovu obrátila na OSPOD a uvedla, že se znovu objevily problémy v rodině, pro které už nehodlá s otcem žít, neboť rodina trpí soustavně nedostatkem finančních prostředků a nemůže řádně docházet do školy, kam byla přijata ke studiu – Střední zemědělská škola v Třebíči. I kvůli tomu, kromě jiného, docházelo mezi ní, otcem a jeho ženou k hádkám. Nakonec ji manželka otce vyhodila z domu, takže byla nucena odejít k příbuzným do Telče. Otec ji vůbec nehledal, nekontaktoval. U příbuzných (babičky a strýce) nemůže zůstat natrvalo. Po rozhovoru s Lenkou si trvala na svém, že se do rodiny již nevrátí a souhlasila s umístěním do dětského domova. Při rozhovoru s otcem jevil nezájem, byl arogantní, sprostý a vyhrožoval. Jedinou starost měl o peníze, kdo mu bude platit cestu, když by dceru hledal a kdo bude platit Lenčin pobyt v ústavním zařízení. Nebyl ochoten s OSPOD vůbec diskutovat.

Na vývoj dítěte po většinu času působily spíše vlivy negativní. Nezletilá nezískala v rodině žádné pozitivní vzory. Rodiče nepracují, nepečují o děti ani domácnost. V průběhu školní docházky mívala značné absence. Dle jejích slov se mnohdy styděla jít do školy, neboť neměla čisté oblečení a spolužáci se jí smáli. V rodině jsou časté hádky, přesto však Lenka v minulých letech nebyla nikdy řešena pro výchovné problémy. Dívka žila v nepodnětném rodinném prostředí, v nevyhovujících podmínkách, bez dostatečné citové saturace ze stran blízkých osob. Matka se o dívku neuměla a ani nemohla s ohledem na svůj zdravotní stav postarat. Na základě těchto skutečností a vlastního přání Lenky podal OSPOD soudu návrh na předběžné opatření. Soud vyhověl návrhu OSPOD a vydal 17. října 2012 nařízení o předběžném opatření Lenky a jejího umístění do DDÚ Praha, Hodkovičky, kde pobývala od 7. listopadu do 13. prosince 2012, přičemž DDÚ Praha, nařídil od tohoto data umístění Lenky do Soukromého dětského domova-Holeje.

Závěrečná zpráva DDÚ Praha, Hodkovičky dne 13. prosince 2012

Lenka dobu do odchodu do našeho zařízení strávila u svých příbuzných (babičky a strýce) v Telči. Během vstupního psychologického rozhovoru vystupuje plaše, ostýchavě, hovoří tiše. Spíše odpovídá na dotazy, není příliš spontánní, osobnostně se projevuje introvertně. Obsah s její výpovědi dostatečně koreluje s dostupnou dokumentací. Na specifické podmínky našeho zařízení se Lenka adaptovala bez výraznějších potíží, je schopná bezkonfliktního vpravení se do nových sociálních podmínek, bez maladaptáčních projevů. Působila z počátku uzavřeně, hledala samotu na pokoji. Mezi vrstevnicemi se nedokázala v prvních týdnech dostatečně prosadit, není příliš sociálně zdatná, v obraze se promítají sociální zábrany a nízké sebepojetí dívky. Vyhledávala podobně klidné dívky, se kterými aktivně komunikovala. Obecně se cítí lépe v malé skupině, není ráda středem pozornosti. Ve skupině se zhostí role pozorovatele. Na dění ve skupině nemá velký vliv. Nevyvolává záměrně konfliktní situace, vyhýbá se sporům. V zátěži inklinuje k somatizaci, případně k přijímání menšího množství potravy. Své emoce nerada ventiluje před okolím. Autoritu pracovníků a pravidla DDÚ respektuje bez výhrad. Při edukativních programech a výchovných činnostech pracovala s vyrovnaným tempem. Nevyhýbala se práci, požadavky dospělých přijímala bez řečí, snažila se vyhovět, spolupracovala velmi dobře, často s vysokým nasazením. Znalosti odpovídaly spíše průměru. Dívka potřebuje oživit učivo ze ZŠ. Problémy má zejména v českém jazyce. Intelektuálně se jeví spíše při dolní hranici průměru i motivačně-volní složky osobnosti odpovídají zařazení dívky spíše do tříletého učebního oboru. Fyzicky je přiměřeně zdatná, snadno unavitelná. Jemnou motoriku má adekvátně rozvinutou, není příliš kreativní typ. Dívka má dostatečně vytvořené hygienické návyky, osobní věci udržuje v pořádku.

Závěrečná doporučení: Lenka je motivována v pokračování ve stávajícím oboru, pokud by se však ukázalo, že do konce prvního ročníku učivo nezvládá, doporučuje se zvážit přestup na učební obor. Poruchy chování nebyly u dívky diagnostikovány, je přístupná běžným pedagogickým postupům. Po celou dobu pobytu byla hodnocena stabilně. Je senzitivní, intenzivně prožívá i méně významné události. Osvědčil se partnerský, vysvětlující přístup, s akcentem na pocit zodpovědnosti. Pozitivně zpětná vazba dívku motivuje k lepším výkonům. S kritikou je třeba zacházet velmi citlivě. Lenka je tichá, introvertní, ostýchavá dívka, proto lze očekávat delší adaptaci na nové prostředí. Přístupná domluvě. V celé dívčině situaci dominuje zejména velmi nízký socioekonomický status rodiny, výchovné zanedbání a neostatečné uspokojení citových potřeb.

1. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2013)

Lenka 17 let, do SDD Holeje přijata 13. prosince 2012. Navštěvuje toho času Střední zemědělskou školu, obor agropodnikání. Soud nařídil 16. ledna 2013 Lence ústavní výchovu.

Zdravotní stav: dobrý, nadváha.

Charakteristika osobnosti: Lenka byla umístěna do smíšené rodinky různě starých děvčat a chlapců. Má svůj pokoj a dostatek soukromí. Adaptace na nové prostředí byla u dívky zdoluhavá. Z počátku byla zakřiknutá a samotářská. Postupem času si zvykla na nové prostředí a spřátelila se s ostatními dětmi. Rozumí si spíše s mladšími dětmi, vrstevníkům se vyhýbá, neboť se velmi stydí za svoji korpulentní a silně vyvinutou postavu. Je milá, vstřícná, přátelská. Ochotně se zapojuje do aktivit rodinky a ráda pomáhá při domácích pracích, pomáhá s výchovou malých dětí. O víkendech ráda vaří. Bývá náladová a nevyhledává společnost ostatních dětí, přestože má s nimi dobré vztahy. Bez problému udržuje pořádek na svém pokoji a v osobních věcech. Je však línější, nechce se jí do pohybových aktivit, kterým se straní. Upřednostňuje klidnější činnosti nebo kratší procházky po okolí. K vychovatelkám se chová slušně. Přesto však odcizila kmenové vychovatelce 1000,- Kč z peněženky, ke krádeži se ale přiznala, omluvila se a slíbila, že se to již nebude opakovat. Hygienické návyky má řádně upevněny, je čistotná, používá dámskou kosmetiku. Velmi ráda čte, poslouchá moderní hudbu, velmi pěkně kreslí.

Scholarita: Lenka měla velké problémy zvládat učivo na střední škole, rozhodla se tedy, že střední školu ukončí a přestoupí na tříletý učební obor – cukrář na OU v Třebíči. V únoru toho roku byla na OU přijata do uvedeného oboru. Do konce školního roku se však nestačila doučit půl rok učiva, který jí chyběl, a následně byla kvalifikována dvěma nedostatečnými z odborných předmětů. Byly ji navrženy opravné termíny, které však odmítla a od září, na vlastní žádost, nastoupila zpět do prvního ročníku na OU obor cukrář.

Rodina: Dívka navštěvuje asi jedenkrát měsíčně rodinu svého strýce, který jeví o Lenku zájem a u nějž tráví vánoce, narozeniny nebo část prázdnin. Matka ani otec zájem neprojevují. Za dívkou přijela několikrát do domova její sestra, se kterou se vídá, i když je na návštěvě u strýce. Našla si přítele v Telči, za kterým jezdí na pobyty i na prázdniny. Přítel se jeví jako slušný chlapec, má na Lenku dobrý vliv. Jejich známost lze hodnotit jako vážnou. Z pobytů od strýce i od přítele se vrací řádně a včas bez žádných vzniklých problémů.

2. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2014)

Lenka v únoru dovršila své zletilosti a podepsala s SDD smlouvu o dobrovolném pobytu. Nadále navštěvuje 1. ročník na OU obor cukrář.

Zdravotní stav: Dobrý, přetrvávající obezita.

Charakteristika osobnosti: Lenka se do chodu rodinky zapojuje aktivně sama, hlavně o víkendech a při vaření. Často bývá sama uzavřena na svém pokoji a nevyhledává společnost. S ostatními dětmi si celkem rozumí, občas bývá náladová a nemluví vůbec s nikým a stahuje se do ústraní. Je velmi citlivá na sebemenší kritiku. Začala pracovat na své postavě, více se věnuje pohybu a dokonce začala běhat. Chodí na delší procházky a více se zajímá o dění i mimo její skupinu. Začala se sbližovat s vrstevnicemi, ale žádný velký vztah ani důvěru k nim nechová. Je občasná kuřačka a s vrstevníky sdílí převážně tuto neřest. Velice ráda si čte knihy o koních, které i velmi pěkně kreslí. S chutí se účastní všech kreativních činností. Je snaživá a propracovává věci do detailu. Velmi mnoho času tráví telefonováním s přítelem a bývá uražena, pokud je z těchto hovorů rušena.

Scholarita: Do školních povinností se dívka musí neustále nutit a motivovat. Učení ji evidentně nebaví, čemuž také odpovídá její hodnocení z jednotlivých předmětů. Praxe a odborné kreslení ji jdou velice dobře, ale v ostatních předmětech prospívá v průměru na dostatečnou. Školní příprava probíhá u Lenky individuálně na svém pokoji. Téměř nikdy nechce z nové látky přezkoušet. Poradit si nechá, je vnímavá a rychle látku pochopí, ale nemá motivaci a chuť se učením více zabývat. Je spokojená s prospěchem, který má. Spoléhá na učivo, které si zapamatuje v hodinách. Ve škole žádné problémy s chováním ani kázeňské přestupky nemá.

Rodina: V kontaktu je se svým strýcem a babičkou. Pravidelně navštěvuje svého přítele v Telči, se kterým byla navštívit o Vánocích svoji matku. Otec se o dceru nezajímá.

4.2.1 Shrnutí kazuistiky

Vzhledem ke skutečnosti, že Lenka byla přijata do DD na vlastní žádost už jako téměř dospělá dívka, se značně odlišuje od ostatních dětí, které jsou v domově umístěny. Přestože dívka byla evidentně zanedbávaná a žila ve značně nepodnětných a nuzných podmínkách, jeví se vyspěle a rozumně, dokázala se velmi dobře vyrovnat s podmínkami, ve kterých žila. Za významné lze považovat i to, že sama zažádala OSPOD o pomoc a souhlasila s umístěním do DD, což svědčí o jejich rozumových a intelektových schopnostech a snaze

vymanit se z nepodnětného prostředí, přičemž si byla vědoma vlastní osobnosti v kontextu s nezdravým prostředím pro její zdravý vývoj.

Po příchodu do domova se adaptovala sice pomaleji, ale dobře. Raději se pohybuje v přítomnosti mladších dětí, s vrstevníky si mnoho nerozumí. Je introvertní a náladová, vyhledává spíše samotu. K autoritám se chová slušně, avšak k vychovatelům více nepřilnula. Je čistotná, pracovitá, šikovná. Problém se u ní projevil v krádeži, kterou obratem přiznala, peníze vrátila a omluvila se. Více deliktů se již neopakovalo. Ve školních výsledcích je znát patrné zhoršení. Vystačí si s podprůměrným hodnocením, které je hluboce pod její intelektové schopnosti. S chováním ve škole žádné problémy nejsou. Je dochvilná a zodpovědně plní školní docházku. Chce ukončit střední vzdělání, které je motivací k tomu, aby mohla dětský domov opustit a žít u přítele. Její prognóza je poměrně dobrá, má zázemí u svého přítele a jeho rodiny. Pokud tento vztah vydrží i nadále, má Lenka šanci na solidní budoucnost.

4.2.2 Rozhovor

Rozhovor s Lenkou byl uskutečněn dne 1. dubna 2014 v SDD Holeje. Dívka odpovídala klidně a otevřeně. Rozhovor překládám v původním znění.

Myslíš si, že je škola důležitá? Jo, určitě. **Proč myslíš?** Abychom měli vzdělání, našli si práci. **Chtěla bys dělat to, čím se vyučíš?** Jo, baví mě to.

Jsi spokojená se svými školními výsledky? No, moc ne, teda. **Proč?** Tak nejsem moc dobrá, myslím si, že mám na víc.

Stačí ti kapesné, které v DD dostáváš? Mohlo by být víc. **Kolik asi?** Tak stačilo by 500,-

Jaký máš vztah k dětem v DD? Různý, s některými dobrý s některými ne.

Jaký máš vztah k vychovatelům? Většinou dobrý, v pohodě.

Vzpomínáš si, jaké bylo tvoje dětství? Strašný? **Vysvětlíš mi to?** Pořád jsme se stěhovali a byly špatné podmínky. **Jaké to bylo, když jsi byla hodně malá?** To bylo právě hodně dobrý. Rodiče byli oba v pohodě, věnovali se nám, učili se s náma. **Vzpomeneš si, kdy to začalo být špatné?** Když si táta našel přítelkyni a odvedl nás od mamky a pořád jsme se někde stěhovali. **Kolik ti asi bylo let, když to začalo?** Kolem 11.

Chceš vyhledat své rodiče, až opustíš DD? Asi mamku. S tátou se vidět nechci.

Dělá ti problém dodržovat daná pravidla v DD? Ne.

Jaké jsou tvé priority? Čeho chceš v životě dosáhnout? (smích) to já nevím.

Cítíš se na to, abys opustila DD a žila samostatně? To asi ještě ne.

Naučila ses v DD něco, co ti bude přínosem do života? No, asi nic, už jsem vše uměla.

Čeho se bojíš, až opustíš DD a naopak na co se těšíš? Budu ráda, až odejdu, na to se těším. Naopak je to divný pocit, že budu muset žít samostatně.

Od koho očekáváš pomoc, až odejdeš z DD? Někdo z rodiny. Určitě babička, teta, přítel.

Chceš se jednou vdát a mít rodinu? (smích) rodinu jo, tak 2 děti.

Jak si představuješ svoje bydlení? Určitě nějaký baráček.

Co by mělo být zdrojem tvých příjmů? Když bych studovala, tak nějaké přídatky od státu. Pak určitě práce.

Kolik si představuješ, že bys měla měsíčně vydělávat? Nevím, tak 10 tisíc a víc.

Myslíš si, že ti DD více dal nebo vzal? To se nedá porovnat. **Jak se teď díváš na to, že sis sama zažádala o umístění do DD?** Tak lituju toho, ale na druhou stranu jsem ráda, že jsem z těch podmínek odešla.

4.3 Kazuistika 3

Osobní anamnéza: Monika se narodila 16. dubna 2000 do úplné rodiny romským rodičům v Brně. Těhotenství i porod byly bez problémů.

Rodinná anamnéza: Matka narozená 9. ledna 1981, pobírá částečný invalidní důchod, vzdělání základní, otec narozen 10. srpna 1975, nezaměstnaný, základní vzdělání. Dívka je z deseti dětí. Děti mají mezi sebou průměrně jedenáctiměsíční věkový rozdíl a jsou ve věku od 11 měsíců do 14 let. Devět dětí je z rodiny odebráno a umístěno do ústavních zařízení. Dvě mladší děti do tří let věku jsou umístěny v Dětském centru v Brně. Druhý nejstarší sourozenec je pro svoji středně těžkou retardaci a problémy s chováním umístěn v dětské psychiatrické léčebně v Opařanech. Šest sourozenců ve věku od 4 – 14 let je umístěno v SDD Holeje. Rodiče žijí společně s nejmladším sourozencem, který se narodil loňského roku, v ubytovně v Brně. K dispozici mají jeden pokoj. Nyní matka očekává narození jedenáctého potomka. Mladší děti z Dětského centra v Brně budou postupně po dosažení tří roků věku, umístovány za svými sourozenci do SDD Holeje.

Příčina umístění: Dne 2. července 2011 bylo u všech 9 dětí Městským soudem v Brně stanoveno výchovné opatření. Rodiče nejsou schopni zajistit u dětí řádnou a včasnou docházku do školy, k lékaři. Děti se nacházely samy v ubytovně v Brně, nechodily do školy, měli vši. Rodiče výchovu všech dětí nezvládají, nejsou schopni je naučit základním hygienickým a sociálním návykům. Rodiče o ně řádný zájem nejevili. Děti se ocitly bez jakékoli péče, byl ohrožen jejich příznivý vývoj, neboť jsou po všech stránkách zanedbané. Děti rodiče nerespektovaly, neposlouchaly je. Rodičům byl opakovaně zastavován přívod elektřiny, teplé vody. Děti byly umístěny na základě rozhodnutí soudu do DDÚ Brno, Hlinky. Dne 3. července 2011 DDÚ Hlinky umístil Moniku společně s jejími, v té době, čtyřmi sourozenci do SDD Holeje. Ostatní děti byly umístěny do Dětského centra v Brně. V lednu 2012 byla všem devíti dětem soudně nařízená ústavní výchova.

1. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2011)

Monice je 11 let v době umístění do SDD Holeje a navštěvuje od září 5. ročník Speciální školy v Třebíči.

Zdraví: Při převzetí do SDD Holeje byla Monika pokousaná, poškrabaná, zavšivená, špinavá. Žádné zdravotní problémy však nejevila. Byla vyšetřena pediatrem.

Charakteristika osobnosti: Od počátku pobytu se Monika v domově dobře adaptovala. Na rodince je společně se svými čtyřmi sourozenci, má tendence je stále ochraňovat a pečovat o ně. Hlavně o svého nejmladšího bratra. Soustavně mu říká, co může a co nesmí a zakazuje mu si hrát s ostatními dětmi na rodince, působí až žárlivě. Velmi těžce nese, když je od bratra odloučena. Monika nemá zažité správné hygienické návyky. V noci se stává, že se pomočí. Zapomíná na běžné hygienické záležitosti, nesplachuje, neumývá si po toaletě ruce, neumí si čistit zuby, neudržuje pořádek v osobních věcech. Musí být nad ní neustálá kontrola a vše jí připomínat. Velmi a často lže a svádí odpovědnost na ostatní děti. Ráda poslouchá moderní hudbu.

Scholarita: Dívka zvládá zadané úkoly dobře, při přípravě do školy je svědomitá, školní pomůcky si udržuje v pořádku. Kolektiv ve třídě ji přijal velmi rychle. Monika se cítí ve škole spokojená. Paní učitelka k ní nemá žádné výhrady, jen je jí vytýkána občasná hlučnost a upovídanost. Má pomalé pracovní tempo, slabou sebedůvěru, těžko se vyjadřuje.

Rodina: S otcem i matkou je zatím pouze v telefonickém kontaktu, také s tetou.

2. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2012)

Monice je 12 roků, navštěvuje 6. ročník Speciální školy v Třebíči.

Psychologické vyšetření ze dne 16. října 2012

Monika je pěkné, stenické, zdravě vyhlížející děvče. Zde se chová přiměřeně situaci, dobře spolupracuje, plní zadané úkoly. Hovoří o tom, že je spokojená v dětském domově, tak i ve škole. Baví ji tanec, hudba, čtení. Presentovány byly testy intelektových schopností s výsledkem celkově v pásmu lehkého defektu s obtížemi zejména ve verbálních subtestech. Čte celkem dobře s porozuměním, dokáže redukovat přečtený text. Vyjadřování je těžkopádné, slabá slovní zásoba. Písmo čitelné, pravopis s chybami. Matematická úvaha a paměťové počítání jsou však slabé. V projektivním testu se Monika zobrazí jako váhavá, opatrná, dělá si starosti o ostatní. V DD je bez problémů, je chválena za pracovitost a svědomitost, do školy se připravuje ochotně a zodpovědně.

Závěr: Pozitivní sociální a osobnostní vývoj. Děvče je lehce mentálně postižené, navštěvuje odpovídající vzdělávací program dle RVP ZV pro děti s LMP, prospívá dobře.

Zdraví: Silná menstruace, nevolnosti. Jinak bez zdravotních potíží.

Charakteristika osobnosti: Na rodince je se svými sourozenci a má pocit, že se o ně musí neustále starat, má tendenci sourozencům velet, což se nelíbí hlavně jejím sestrám. V osobní hygieně udělala Monika velký pokrok, navykla si udržovat osobní hygienu a podařilo se zcela odstranit noční pomočování. Stále má problém s lhaním, má tendenci si vymýšlet. Ráda se zapojuje do domácích prací, je ochotná pomáhat, ráda se učí nové věci.

Scholarita: Příprava do školy je svědomitá, ale dívka musí být stále kontrolována. Ve školním kolektivu je oblíbená, má hodně kamarádů. Ve škole je spokojená. Co se týče učiva, udělala velký pokrok dopředu. Je chválena pro pravidelnou přípravu na vyučování. Prospívá na jedničky a dvojky. Je jí vytýkána hlučnost.

Rodina: Otec i matka jsou již delší dobu na Slovensku, proto je jejich kontakt většinou písemný. Dětem posílá dopisy také jejich teta.

3. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2013)

Dívce je 13 roků, navštěvuje 7. ročník Speciální školy v Třebíči.

Zdraví: Monika má velmi silnou menstruaci, pro kterou se léčí s anémií. Byla jí předepsána medikace, která menstruační projevy zlepšila. Jinak je dívka zdráva.

Charakteristika osobnosti: Chování dívky je v domově bezproblémové. Velice ochotně se zapojuje do chodu rodinky. Pomáhá při všech domácích činnostech. Stará se o své mladší sourozence, se kterými je na skupince. K sourozencům má ochranný vztah, ale občas se hádá s mladšími sestrami. Z pozice nejstarší se jim snaží velet, ale to se sestrami nelíbí a dochází k občasným konfliktům. Monika se projevuje klidně a rozumně. Pokud však cítí, že je neprávem osočena, dokáže se ohradit a zřídit si pořádek. Má silně vyvinuté sociální cítění a projevuje zájem a soucit s týranými dětmi nebo osobami v nouzi. K vychovatelkám má hezký vztah, je uctívá a uznává autoritu. Řádně si plní své povinnosti, pečuje o svoji hygienu. Osobní věci si udržuje v pořádku. Upřednostňuje klidnější aktivity, ráda poslouchá moderní hudbu, čte si dívčí časopisy, sleduje okolní dění v TV, má zájem se vzdělávat.

Scholarita: Monika je vzornou žákyní, problémy s chováním nemá žádné. Paní učitelka si ji chválí pro její svědomitost a pracovitost při plnění školních povinností. Příprava na vyučování probíhá u dívky hladce, sama jeví zájem o učivo, je pečlivá a snaživá. Celkově je její prospěch velmi dobrý, patří k nejlepším žákům ve třídě, což ji motivuje k lepším výsledkům, za které je ráda chválena.

Rodina: Rodiče občas přijedou na návštěvu, v poslední době však jen zřídka. Více však telefonují, hovory jsou dlouhé a hlučné. Rodiče slibují, co nikdy nedodrží, to vzbuzuje u Moniky vztek a zlobí se na ně. Prohlašuje, že se nikdy nebude chovat ke svým dětem tak, jak se chovají oni.

4. rok pobytu v SDD Holeje (r. 2014)

Monice je 14 let a navštěvuje 8. třídu Speciální školy v Třebíči.

Zdraví: Bez problémů, menstruace po medikaci zeslábla, anemie vyléčena.

Charakteristika osobnosti: Také v domově je chování téměř bez problémů. Je velice ochotná, pracovitá, svědomitá. Pouze má stále tendenci napomínat svoje sestry a dochází mezi nimi k hádkám. K autoritám se chová slušně, neodmlouvá, vulgární výrazy použije jen zřídka a to většinou při hádce se sestrami. Dívka je většinou klidná, mírná, ale ohradit se umí, problémy s lhaním jsou odstraněny. Ve věcech udržuje pořádek, osobní hygiena je naprosto v pořádku.

Scholarita: Problémy ve škole nejsou žádné, Monika je svědomitá žákyně, učí se na samé jedničky, sama jeví zájem o učení, je pečlivá a snaživá. Paní učitelka dívku velmi chválí.

Rodina: Rodiče telefonují, o jarních prázdninách byla Monika u rodičů přes víkend na návštěvě. Rodiče o děti zájem projevují pravidelně a často.

4.3.1 Shrnutí kazuistiky

Monika je v současné době v SDD Holeje se svými 5 sourozenci se kterými má převážně dobré vztahy. Vzhledem k rozsáhlému sociálnímu, osobnostnímu i hygienickému zanedbávání se Monika velmi dobře srovnala s minulými podmínkami a dělá velké pokroky.

Po příchodu do SDD Holeje se dívka rychle adaptovala. Autoritu vychovatelek uznává, k dětem z domova však příliš nepřilnula. Je silně fixovaná na své sourozence, o které má tendence pečovat a mít je neustále na blízku, i když se svými dvěma sestrami se občas hádá. Z pozice nejstarší má pocit zodpovědnosti za ně. Ve škole se od příchodu do dětského domova velmi zlepšila, je učitelkou chválena, učí se na výbornou. Děvče je klidné, tiché, naučilo se pravidlům osobní hygieny, přestalo se pomočovat, na rodince ochotně spolupracuje a pomáhá, je spolehlivá, poměrně dobře mluví česky, problémy s vyjadřováním však přetrvávají. Její osobnostní a sociální vývoj je dle psychologického vyšetření hodnocen pozitivním.

4.3.2 Rozhovor

Rozhovor s dívkou byl uskutečněn 2. dubna 2014 v SDD Holeje. Dívka odpovídala velmi otevřeně a ochotně. Rozhovor překládám v původním znění.

Myslíš si, že je škola důležitá? Ano, je. **Proč myslíš?** Kvůli vzdělání, protože kdybych neměla vzdělání, nemohla bych pracovat.

Jsi spokojená se svými školními výsledky? Jo, jsem.

Stačí ti kapesné, které v DD dostáváš? Rozhodně ne. **Kolik si představuješ?** Tak 300,-

Jaký máš vztah k dětem v DD? Moc se s nima nekamarádím.

Jaký máš vztah k vychovatelům? Dobrý, nejsem drzá ani zlá. Mám tety ráda.

Vzpomínáš si, jaké bylo tvoje dětství? Jenom si pamatuju, že jsme se s bráchou rvali o rádio. Nebo jsem byla strašně zlá na učitelky. **Jaký jsi měla vztah s rodiči?** S těmi v pohodě, ale od malička jsem si přála být v dětském domově. **Proč, Moni ?** Já nevím, myslela jsem si, že je to tady fajn, poznám nové kamarády, ale zatím je to naopak. Raději bych byla doma u mamky.

Chceš vyhledat své rodiče, až opustíš DD? Určitě, půjdu za nimi.

Dělá ti problém dodržovat daná pravidla v DD? To vůbec. Jen mi vadí, když je někdo nedodržuje a není za to potrestaný.

Jaké jsou tvé priority? Čeho chceš v životě dosáhnout? Ještě nevím.

Cítíš se na to, abys opustila DD a žila samostatně? Ne, vůbec.

Naučila ses v DD něco, co ti bude přínosem do života? Ano, naučila. Pomáhat, poslouchat, uklízet v domácnosti. Jsem ráda, že mě tu odnaučili mluvit cikánsky a naučili česky.

Čeho se bojíš, až opustíš DD a naopak na co se těšíš? Ještě nevím.

Od koho očekáváš pomoc, až odejdeš z DD? To taky nevím. Myslím, že možná rodiče, teta a strejda.

Chtěla by ses jednou vdát a mít rodinu? Ano, chtěla bych mít dvě děti.

Jak si představuješ svoje bydlení? Bydlení ve městě.

Co by mělo být zdrojem tvých příjmů? Rozhodně práce.

Kolik si představuješ, že bys měla měsíčně vydělávat? Já nevím, tak asi 10 tisíc a víc.

Myslíš si, že ti DD více dal nebo vzal? Vzal mě od rodiny a oddělil od sourozenců. Jsem ráda, že mám aspoň některé sourozence u sebe. Naučil mě být normální holka.

4.4 Vyhodnocení rozhovorů

V rozhovorech s klienty bylo zjištěno, že mají zcela shodný a kladný názor na vzdělání. Je pro ně důležité, zejména proto, aby si mohli najít práci a zajistit tak své živobytí. Převážně jsou se svými školními výsledky spokojeni, ale také jsou si vědomi, že by mohly být lepší. Vztahy s ostatními dětmi v domově hodnotili různě, od dobrých až po méně dobré. K vychovatelům mají však shodně dobré vztahy. Pravidla DD uznávají. Své dětství v původní rodině vnímají z obou stran pohledu. Uvědomují si negativní vlivy v rodinných podmínkách, ale zároveň jej hodnotí kladně, ke své rodině stále tíhnou a počítají tak i s rodinným zázemím po svém odchodu z DD. Je tomu tak pouze u dotazovaných klientek, které byly umístěny do DD v pozdějším věku. U chlapce, který byl v dětském domově od raného dětství, tyto pohnutky nejsou. Od rodiny pomoc neočekává a kontaktovat rodiče po svém odchodu odmítá. V těchto případech je zjevná odlišnost.

Odlišnost se projevila také v životních prioritách. Jasně měl pouze chlapec, který je v dlouhodobé ústavní výchově. Dívky nevěděly, co od života očekávat a nemají stanovené životní priority. Všichni dotazovaní klienti se shodují, že chtějí mít rodinu a děti, odchod z DD však hodnotí rozpačitě. Těší se, ale zároveň se obávají samostatnosti. Mladší z dívek se na samostatný život necítí vůbec připravena. Pomoc klienti očekávají převážně od svých rodin nebo od nejbližších. Představu o budoucích výtěžcích mají poměrně reálnou. Dětský domov hodnotí především jako zázemí, které jim nabídlo lepší životní podmínky, naučili se v něm dobrému chování, práci v domácnosti, zároveň jej však dívky vnímají jako místo, které je odloučilo od rodiny. Pouze chlapec hodnotí DD jako svůj domov a neshledává nic, co by mu DD vzal.

4.5 Závěr výzkumu

Z výzkumu vyplývá, že vliv výchovného procesu v dětském domově má na vývoj osobnosti jeho klientů dobrý vliv. Výchova splnila svůj účel a vývoj dětí probíhá v rámci možností ústavní výchovy úspěšně. Klienti se vyvíjejí dle svých intelektových schopností a možností. Osvojili si zásady slušného chování, naučili se mnoha dovednostem a znalostem nutným pro samostatný život. Domov jim umožňuje vzdělávání dle individuálních potřeb, poskytuje vhodné podmínky pro jejich zdravý rozvoj a jsou nadále odstraňovány nedostatky a negativní důsledky nepodnětného rodinného prostředí. Klienti jsou v domově spokojeni, přesto se však na jejich osobnosti projevuje absence rodinného zázemí.

5 NÁVRHY A OPATŘENÍ

V této kapitole se zaměřím na výčet osobně vnímaných nedostatků ústavní výchovy v dětském domově, na jejich příčiny a důsledky a pokusím se navrhnout jejich řešení, které nadále doplním návrhem preventivního opatření v podobě supervizí v dětských domovech.

5.1 Nedostatky ve výchovném procesu v dětských domovech

V současné době jsou dětské domovy v ČR transformovány do rodinného typu o malých skupinách, ve kterých je z velké části eliminováno nedostatečné uspokojování emočních a psychických potřeb dětí. Snahou vychovatelů je budování blízkých vztahů a individuálního přístupu k jednotlivým dětem, avšak citovou vazbu jako mezi rodičem a dítětem vybudovat nelze. Vychovatelé jsou pouhými zaměstnanci domova, kteří do něj přicházejí pracovně a záměr je tedy odlišný, než kdyby se vraceli k vlastní rodině. Těžko lze však vyhledat zaměstnance, kteří by se dobrovolně vzdali vlastního života a naplno se věnovali práci v domově. Dětem tedy nelze, ani při sebelepší vůli, zcela nahradit rodinu.

Pro tuto výchovnou činnost v dětském domově je však podmínkou stálý, kompetentní a schopný personál, který své povolání vykonává s oddaností a láskou. Vyhledat takové zaměstnance je úkol nelehký a pro ředitele velmi náročný. Problém souvisí především s nedostatkem kvalifikovaných vychovatelů, kteří by byli vhodnými kandidáty pro tuto činnost. Velké problémy pak nastávají právě s častými odchody vychovatelů z těchto zařízení. Je to dáno především časovou, fyzickou i psychickou náročností tohoto povolání. Vychovatel se stává „děvčetem pro všechno“, přičemž jeho finanční ohodnocení neodpovídá množství stráveného času a investované energie do pracovních činností v něm i mimo dětský domov. Mnoho mladých a schopných pedagogických pracovníků tak odchází za atraktivnějšími a méně náročnými pracovními nabídkami. Tento fakt má velmi negativní dopad na celou organizaci dětského domova, ale především na děti samotné. Děti velice těžce snášejí střídání vychovatelů na svých skupinkách, což má nepříznivý vliv na jejich psychický vývoj, který se následně odráží v jejich chování.

Významným nedostatkem dětských domovů je chybějící mužský vzor. Převážně chlapci tuto mužskou osobnost postrádají. Chybí jim možnost projekce do mužských rolí, která je podmíněna touto autoritou. Uvedený jev se dále odráží i ve špatných pracovních vztazích mezi personálem. Většinový a v některých zařízeních dokonce výhradní podíl žen vychovatelek, má za následek konfliktní, negativistickou až nepřátelskou pracovní

atmosféru. Tuto atmosféru velice dobře vnímají především děti, které tak využívají situace ke svému prospěchu a tím je ještě více rivalita mezi vychovatelkami rozpoutávána.

Jako závažný nedostatek související přímo s výchovným procesem v DD vnímám nedostačující přípravu dětí na odchod z DD. Děti jsou po celou dobu umístění vystavovány nadměrné materiální péči, která není v průměrných rodinách běžná. Jsou zahlceni drahými dary sponzorů, v zimě jezdí dvakrát na hory, celé letní prázdniny tráví u moře nebo v rekreačních zařízeních, jsou hýčkány nadstandardními podmínkami a nedokážou se pak vyrovnat s realitou, která přichází po opuštění DD. Neznají hodnotu peněz a dochází k rozčarování ze světa, který je pro ně nehostinný a tvrdý. Vychovatelé se nemají ve výchovném procesu o co opřít, chybí jakákoliv metodika, která by pracovníkům pomáhala s přípravou dospívajících dětí na odchod z dětského domova. Je pouze na vychovateli, zda dokáže na základě vlastních zkušeností a vědomostí dospívající dostatečně informovat. V praxi je tedy tento výchovný postup nejednotný a zdá se, že i neefektivní. Jelikož stát není schopný tyto problémy dostatečně regulovat a řešit, jediným možným východiskem se tak stává právě prevence a podpora pomocí různých projektů zajišťovaných neziskovými organizacemi, které jsou však finančně omezené.

Jako značně nežádoucími se jeví nepřiměřené požadavky a následná nadměrná zátěž pedagogických pracovníků, jejichž důsledkem dochází často k jejich psychickému, emocionálnímu i fyzickému vyčerpání až tzv. syndromu vyhoření. Pracovníci jsou denně vystavováni neopakovatelným a nestandardním krizovým situacím, na které nejsou studiem ani dalším vzděláváním připraveni. Řeší tyto situace intuitivně a na základě svých zkušeností, přičemž jim chybí zpětná kvalifikovaná vazba. Prevencí tohoto jevu by proto měla být poskytována odborná pomoc a podpora v podobě pravidelně uskutečňovaných supervizí v dětských domovech.

5.2 Supervize v dětských domovech

Smyslem supervize v dětských domovech je zlepšení multidisciplinární péče umístěných dětí a mladistvých a to prostřednictvím specializovaných pracovníků (supervizorů), kteří věnují pozornost kvalitě těchto zařízení. Supervizorem se rozumí osoba poskytující supervizi, která splňuje stanovené kvalifikační požadavky pro výkon supervizora.

Supervize je chápána jako pomocný pracovní nástroj jednotlivcům nebo celým odborným týmům a neslouží tedy jako kontrolní, ale jako podpůrná činnost. Je vymezena jako: *„odborná podpora, pomoc a zpětná vazba, která vede ke zvyšování vlastních profesních kompetencí jednotlivých pracovníků a pracovních týmů školských zařízení institucionální výchovy a preventivně výchovné péče“* (MŠMT, 2010).

Předmět supervize

Supervizí se rozumí metoda a proces poradenské činnosti zaměřený:

- na odbornou podporu a pomoc, která vede ke zvyšování profesních kompetencí jednotlivých pedagogických pracovníků a napomáhá k jejich osobnostnímu rozvoji,
- na zkvalitnění metod a odborného přístupu k dětem,
- na hledání a nacházení efektivních řešení problémů v krizových a náročných situacích.

Charakteristika supervize

Supervize je v posledních letech považována za součást odborného růstu pracovníků pomáhajících profesí, tedy těch, kteří jsou v bezprostředním pracovním kontaktu s lidmi a s jejich problémy a emocemi. U pracovníků těchto profesí je vyžadována nejen odborná, ale i osobnostní kompetence k výkonu této činnosti. Supervize tak umožňuje zvyšovat kvalitu jejich práce a schopnost sebereflexe, aniž by pracovníka hodnotila či jinak postihovala. Předpokladem je dobrovolnost mezi supervizorem a supervidovaným.

Druhy supervizí

Základními druhy supervizí ve školských zařízeních jsou:

- **Případová supervize** - zahrnuje především reflexi odborných přístupů, interakci mezi pracovníky a dětmi. Součástí je podpora a porozumění situacím a vztahům, které vznikají při práci s klienty. Tento druh supervize napomáhá k profesnímu

rozvíjení pracovníků, k pochopení a porozumění klientům, učí různé způsoby odborné práce a chápat vztahy mezi nimi a klienty.

- **Týmová supervize** - je zaměřena na pracovní týmy a zaměstnance a na fungování zařízení jako organizace. Cílem je harmonizovat a sjednotit týmovou spolupráci. Orientuje se především na vzájemnou interakci a fungování týmů zařízení.
- **Supervize řízení** - je poskytována vedoucím pracovníkům, zaměřuje se na organizaci a její strukturu, kompetenci a pracovní náplň pracovníků a na vztahy mezi jednotlivými týmy.

Aby supervize ve školských zařízeních institucionální výchovy splňovala svůj účel, musí být poskytována pravidelně a systematicky v rozsahu 4 - 6 hodin supervize řízení školského zařízení, 16 - 24 hodin případové supervize pro každý tým a 6 - 8 hodin týmové supervize ročně (Slavíková, 2013).

ZÁVĚR

Ústavní výchova v dětských domovech je společností značně opovrhovaným sociálním fenoménem. Na děti z dětských domovů je pohlíženo jako na ty zlobivé, problémové a nepřizpůsobivé, které jsou společností odmítány a zavrhovány. Pokud nastane situace, kdy se v přítomnosti klienta dětského domova vyskytne problém, ukáže se v první řadě na něj jako na původce neřesti. Lidé si však neuvědomují, že tyto děti jsou stejné jako ostatní a nejsou o nic lepší ani o nic horší než ty, které vyrůstají ve svých rodinách. Přesto jsou však tyto děti jiné. Jsou poznamenány zanedbávající výchovou, trpěly nedostatkem jídla, ošacením a především lásky a péče milujících osob. Mnoho z nich prošlo domácím násilím, týráním, alkoholismem rodičů a žilo v podmínkách, které by nikdo z nás zažít nechtěl. Je tedy zcela přirozené, že tato skutečnost se na dětech značně odráží. Tyto děti mají stigma „dítěte z děčáku“ a celý život platí daň za chyby svých rodičů.

Úkolem dětských domovů je zajistit bezprizorním dětem to nejpotřebnější k jejich zdravému vývoji a růstu. Výchovným procesem v dětském domově jsou odstraňovány nedostatky a doplňovány znalosti a dovednosti, dochází k napravování chyb a hrubostí, které na dětech byly spáchány v předchozím výchovném prostředí zejména těmi nejbližšími, kterým dítě bezmezně důvěřovalo a na kterých bylo zcela závislé. Klientům je v dětských domovech rodinného typu poskytována nejlepší možná péče. Nepopírám však, že vhodná a milující péče náhradní rodiny by dětem neposkytla mnohem více individuálního a citlivějšího přístupu, než je tomu v dětském domově. Pokud to však není možné, aby dítě v náhradní rodině mohlo vyrůstat, je jednoznačně vhodnějším řešením právě dětský domov, nežli nepodnětné a zanedbávající prostředí původní rodiny. Tuto skutečnost také potvrzují ve svém výzkumu studií klientů ze zanedbaného prostředí.

Mnoho rodin se však ocitá v tíživých situacích ne zcela vlastní vinou a nemohou se o dítě postarat, jak by chtěly. Proto je v těchto případech nejvhodnějším řešením intervenční opatření v podobě sanace rodiny. Z vlastní praxe mohu potvrdit, že toto intervenční opatření nese své ovoce. Již mnoho dětí se díky tomuto opatření a soustavné pomoci potřebným rodinám mohlo vrátit zpět do svého rodinného prostředí a bylo jim tak umožněno prožít spokojené a naplněné dětství, neboť láska a péče vlastní rodiny je nenahraditelná.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*: Hálkova sbírka pediatrických prací. Praha: Avicenum, 1986.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada Pub., 1995. ISBN 80-716-9192-5.
- HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- JÁNSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 80-704-1114-7.
- JŮZL, M. *Základy pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. ISBN 978-80-87182-02-4.
- KURELOVÁ, M., SEKERA, O., KUBÍČKOVÁ, H. *Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty*. Vyd. 1. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-535-5.
- LACA, S. *Základy sociálnej pedagogiky*. Bratislava: VŠZ a SP sv. Alžběty, 2011. ISBN 978-80-8132-014-9.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968. ISBN 08-063-68.
- MAKARENKO, S., A. *O výchově dětí v rodině*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1947.
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 4.vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-717-8138-X.
- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807-3677-398.
- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., BALDOVÁ, L. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy*. Praha: Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2756-9.
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ ČSR. *Dětské domovy, výchovné a diagnostické ústavy*: Organizační směrnice a metodický návod. Praha: Ústřední kulturní dům železničářů, 1971.

- MÜHLPACHR, P. *Speciální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.
- PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5.
- ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1049-8.
- SDD-HOLEJE. *Plán práce*. Budišov: Holeje, 2013.
- SDD-HOLEJE. *Vnitřní řád*. Budišov: Holeje, 2014.
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007 B. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN 14-363-88.
- VAGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd., Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VALENTA, V. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav, 1975.
- VEČERKA, K., ŠTĚCHOVÁ, M., HOLAS, J. *Problémové děti ve školských výchovných zařízeních*. Praha: Knok polygrafie, 2000. ISBN 80-86535-00-2.

Internetové zdroje

GOTTWALDOVÁ, M. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: Metodická příručka* [online]. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho, 2006. [cit. 2014-02-23].

Dostupné z: http://www.otevridvere.cz/download/metodicka_prirucka.pdf.

MŠMT ČR. *Legislativa* [online]. 2014 [cit. 2014-02-6].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/pravni-predpisy-2>

MŠMT ČR. *Metodický pokyn k poskytování supervize ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče* [online]. 2010 [cit. 2014-02-26].

Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/1569_1_1/?

PASTORAČNÍ STŘEDISKO PŘI ARCIBISKUPSTVÍ PRAŽSKÉM. *O výchově dětí*

[online]. Praha, 1993. [cit. 2014-02-26].

Dostupné z: <http://www.pastorace.cz/Tematicke-texty/Citaty-z-knihy-O-vychove-kol-autoru.html>.

PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H., ČELEDOVÁ, L. *Vývoj dětí v náhradních formách péče* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. [cit. 2014-02-13].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf.

SLAVÍKOVÁ, I. *Uplatňování supervize ve školských zařízení institucionální výchovy a preventivně výchovné péče* [online]. 2013 [cit. 2014-02-26].

Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/s/17911/UPLATNOVANI-SUPERVIZE-VE-SKOLSKYCH-ZARIZENI-INSTITUCIONALNI-VYCHOVY-A-PREVENTIVNE-VYCHOVNE-PECE.html/>.

ŠKOVIERA, A. *Trendy náhradnej výchovy* [online]. 2007A [cit. 2014-01-12].

Dostupné z: <http://www.uloz.to/xVoCsdA/trendy-nahradnej-vychovy-skoviera-2007-pdf>.

ŠVANCAR, R. *Učitelské noviny* [online]. 2010 [cit. 2014-02-15].

Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=2321, č. 01/2010>.

Legislativa

Zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky.

Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon o rodině.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a jiném vzdělávání.

Vyhláška č. 438/2006 Sb., upravující podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Vyhláška č. 60/2006 Sb., o psychické způsobilosti pedagogických pracovníků.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ADHD	Porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou.
CAN	Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.
CNS	Centrální nervová soustava.
ČR	Česká republika.
DD	Dětský domov.
DDÚ	Dětský diagnostický ústav.
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí.
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna.
RL	Rodný list.
SDD	Soukromý dětský domov.
SŠ	Střední škola.
TV	Televizní vysílání.
ÚMČ	Úřad městské části.
ZŠ	Základní škola.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P1 Výchozí otázky k rozhovorům.

Příloha P2 Areál SDD – Holeje (obr. č. 1 - 4).

PŘÍLOHA P I: VÝCHOZÍ OTÁZKY K ROZHOVORU

Myslíš si, že je škola důležitá?

Jsi spokojený/á se svými školními výsledky?

Stačí ti kapesné, které v DD dostáváš?

Jaký máš vztah k dětem v DD?

Jaký máš vztah k vychovatelům?

Vzpomínáš si, jaké bylo tvoje dětství?

Chceš vyhledat své rodiče, až opustíš DD?

Dělá ti problém dodržovat daná pravidla v DD?

Jaké jsou tvé priority? Čeho chceš v životě dosáhnout?

Cítíš se na to, abys opustil/a DD a žil/a samostatně?

Naučil/a ses v DD něco, co ti bude přínosem do života?

Čeho se bojíš, až opustíš DD a naopak na co se těšíš?

Od koho očekáváš pomoc, až odejdeš z DD?

Chceš se jednou oženit/vdát a mít rodinu?

Jak si představuješ svoje bydlení?

Co by mělo být zdrojem tvých příjmů?

Kolik si představuješ, že bys měl/a měsíčně vydělávat?

Myslíš si, že ti DD více dal nebo vzal?

PŘÍLOHA P 2: AREÁL SDD - HOLEJE

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Venkovní areál Soukromého dětského domova-Holeje.

Obr. č. 3

Obr. č. 4

(zdroj: www.sddholeje.cz)

Vnitřní areál Soukromého dětského domova-Holeje.